

ستمبر 1507 سلطان پور لودھی تو سیدپرتلونڈی اتے دلی تک،

بابے دا پرچار دا ڈھنگ طریقہ

بابا تے مردانہ سویرے سویرے ہی اگلے پڑائی لئی نکلدے۔

نشانیہ - نیڑے نیڑے دی کوئی وڈی آبادی ہندا سی۔ جتھے سادھو سنتاں دا جماوڑا ہووے، کوئی میلہ ہووے، کوئی کنبھ ہووے، کوئی جگّ ہووے، تیرتھ استھان، راجا/حکمران/جگیردار اتے علاقے دیاں پور پرسدھ سکھشیئتاں تک اوہ پہنچ بناؤدے۔ ہر حالت وچ حکمران نوں ملن دی ضرور کوشش کردے۔ سرکاری افسراں اتے کرمچاریاں وچ اس ویلے عہدے اس پرکار بندے سن: صوبیدار- سپا سالار جاں ناظم، دیوان، بخشی، واقعہ نویس، قاضی، کوتوال، عمل گزار (ضلع وچ) کنونگو، عامل (فوج وچ)

اُون جان دا سادھن - گورو صاحب ہر سنبھو سادھن ورتدے سن۔ پیدل، ٹانگے، گھوڑے، گڈے، بیڑی، سمندری جہاز۔ سواری دا کرایا بھاڑا سنگت بھردی سی۔ شام نوں ہی ایہہ تہہ ہو جاندا سی کہ اگلا پڑائی کتھے ہے۔ سنگت سارا انتظام کردی سی۔ لگیگ پر تھاتے گورو صاحب علاقے دے مکھی تے اپنا اثر چھڈدے سن۔ اگلا انتظام عموماً اوہ کردا سی۔ ایہہ دھارمک جاں راجنیتک جاں افسر وی ہو سکدا سی۔ صاحب اکثر دور نیڑے جان والے سداگراں دا وی ساتھ لیندے سن۔

رستے/ سڑکاں - ہر علاقے وچ پکے راہ جاں پگڈنڈیاں ہندیاں سن۔ اودوں پکیاں سڑکاں نہی سی ہندیاں۔ چوڑی سڑھک نوں گاڈی راہ کیہا جاندا سی جس رانہی، گڈا، ٹانگا جاں رتھ نکل سکے۔

یاتری ہی اخبار ہندے سن اوہنیں دنی۔ سادھو سنتاں دے ٹولیاں توں ہی لوکاں نوں خبراں ملدیاں سن کہ کھڑے علاقے وچ کی چل رہا ہے؟ کون حکمران ہے؟ آدی آدی۔

راہ دے لٹیرے (وائٹمار) - سرکاراں واسطے سبھ توں وڈی مصیبت راہ لٹیرے ہندے سن۔ جو لٹمار کردے تے کئی کئی وار مسافراں نوں جانوں وی مار دندے سن۔ لٹ مار ویلے اگلے دے کپڑے لیڑے جتی تک وی لہا لیندے۔ ایہو کارن ہندا سی سادھو زیادہ تک ننگ دھڑنگے ہی چلدے۔

رستے وچ جنگلی جانوراں دا وی خطرہ بنیا رہندا سی۔ گورو صاحب جنگلی یاترا موقعے اپنے کول برچھا رکھدے سن۔

پہلا سمپرک -- جدوں ایہہ کسے پنڈ شہر جاں بھیڑ لاکے پہنچدے تاں گورو صاحب کسے خاص تھان بہہ جاندے جتھوں سارے لوکاں دا دھیان پئے۔ کیرتن شروع ہو جاندا۔ مردانے دی رباب لوکاں نوں اس طرحاں کھچدی جوہیں مقناطیس لوہے نوں کھچ لیندا ہے۔ کیرتن توں بعد گورو صاحب وکھیان کردے۔ جدوں کوئی جگو تیروی گلّ سنندا تاں دہائی دے اٹھدا۔ گلّ علاقے دے مکھی جاں مندر جاں مسیت دے مکھی تک پہنچ جاندی۔ کدی تاں مکھی آپ گورو صاحب دے دربار وچ حاضر ہو جاندا۔ گورو صاحب دی دلیل اگے ہر کوئی سیس نواں دندا۔ گلّ اگے توں اگے تردی۔

جتھے کوئی سادھاں فقیراں دا ٹکاناں ہووے اوتھے گورو صاحب سادھاں ہی جا پہنچدے۔ اگلے نال آدر ستکار نمرتا نال پیش آؤدے۔

کھانا دانہ -- اچ توں ۵۰۰ سال پہلاں سادھو فقیراں دا لوک خوب آدر ستکار کردے سن۔ اپنی سمرتھا انوسار دودھ، دہی، لسی، روٹی چاول بھیٹ کردے۔ سفر دوران رستے وچ گورو صاحب اتے مردانہ موسمی پہلاں تے ہور فصلاں تے نربہر ہندے۔ کتے گورو صاحب نوں ہولان چھکائیاں جاندیاں ہن۔ کتے چھلیاں چبائیاں جاندیاں ہن۔ کتے بیر، کتے امرود، کتے امب۔ کھان ویلے گورو صاحب کوئی بھید بھاؤ چھوآ چھوت نہی مندے۔ اوہ براہمن کولوں وی چھکدے۔ شودر کولوں وی تے مسلمان کولو وی۔ جو ستھانک لوکاں دی خوراک ہندی اوہی گورو صاحب چھکدے ہن۔ کتے اوہ ماس وی چھکدے ہن کتے اناں نوں کھیر وی چھکائی جاندی ہے۔ شکاری کولوں وی تے شاکاہاری توں وی۔ کتے مڈھل جاں کودھرے دی روٹی نصیب ہندی ہے۔ گورو صاحب دے کھان دا تے سریر دا دھیان رکھنا مردانے دی ذمہ واری ہندی ہے۔ بے جی نے مردانے نوں پکیاں کر کے توریا سی۔

اوپنی دنی مندر دے پجاری دی ذمہ واری ہندی سی کہ پہنچے سادھوآں دے لنگر، پانی، رہن دا انتظام کرے۔

لباس - گورو صاحب دا پہراوا سادھو فقیراں والا ہندا۔ کوئی سادھو جاں فقیر کھڑے فرقے دا ہے اوہ لباس توں پچھان ہندی سی۔ پر گورو صاحب رلنا ملوا جیہا لباس پاؤندے۔ جس توں ایہہ نہی سی پتہ لگ

سکدا کہ ایہہ سادھو ہندو ہے کہ مسلمان۔ جے نرول ہندوستانی علاقے وچ جانده تان تسی ایہہ نہی سی کہہ سکدے کہ ایہہ جوگی ہن کہ دیوی بھگت کہ کرشن بھگت۔ سرتے دستار ہندی کدی ٹوپی وی پا لیندے۔ ہاں جدوں سلطان پور لودھی چھڈدے ہن اودوں سرتے کھدر دا کھپھن بن لیا سی۔ کدی سادھاں وچ جا کے کیس کھولہ پچھے نوں چھڈدے۔ کدی کدی تان اوہ آکھیر کر دندے: اک پیر وچ لکڑ دی کھڑاں اتے دوسرے وچ چمڑے دی جتی ہندی۔ جویں پنچم پاتشاہ نے کہا ہے "بید کتیب سنسار بپھا ہوں باہرا۔۔ نانک کا پاتساہ دیے ظاہرا۔۔" ایہہ دسن لئی، صاحب کوئی قصہ نہی سن چھڈدے کہ اوہ اسلام جاں ہندومت نال سبندھ نہی رکھدے۔ پہاڑی اتے ٹھنڈے علاقیاں وچ اوہ جت والے چم دے بنے لباس پاؤدے۔ سرد علاقے دی سیر موقع مردانے نوں کمبل وغیرہ نال چکنے پیندے سن۔ اوہ امرت ویلے دے اشنان تے بڑا زور دندے سن۔ سادھواں وچ اوہ شاہی فقیر سن۔

رات دا وشرام - ایہہ حالات انوسار ہندا سی۔ بہت حد تک میزبان تے نرپہر کردا سی۔ کدی صاحب محلان وچ سوندے تے کدی جھوپڑی وچ تے کدی کھلے اسمان تھلے۔ پرسدھ جاں زیادہ چلن والے راہاں تے ہر ۵۰-۲۵ کہ می تے سراواں جاں مسافر خانے بنے ہندے سن۔ جتھے روٹی، پانی، بالن اتے ڈنگراں لئی پٹھے مل جاندے سن۔ ونجارے، وپاری، اتے سادھو سنتاں نوں اجیہے تھاواں تے رکن وچ کوئی پریشانی نہی سی ہندی پر شکی جہے دسن والے لوکاں نوں رات گزارن وچ مشکل آؤدی سی۔

کدھروں کدھر نوں گئے گورو صاحب - اس گل نوں سمجھن لئی ساڈا طریقہ کجھ اس پرکار رہا ہے:-
اج خوش قسمتی نال انٹرنیٹ تے نقشہ موجود ہے جتھے بریک توں بریک مقامی ویروے وی درج ہن۔ اسیں گوگل دے نقشے تے اوہ ستھان انکت کر دتے جتھے گورو صاحب دا جانا کتاباں وچ ملدا ہے۔ ساڈی صلاح ہے کہ تسی وی ایہہ نقشہ انٹرنیٹ تے وستھار وچ ویکھو۔ (انٹرنیٹ تے ا.گوگل.چوم/مپس کھولو پھر اتھے گھرو نٹنکھ و دھنشی پھلنچھوش بھے جھیندھنگھیننء لکھو۔) پھر اوہناں نشانان توں گورو صاحب دے روٹ دا اندازہ لایا ہے۔ تسی ا.جندگم.چوم/مپ تے وی ایہہ تھاواں ویکھ سکدے ہو۔

اس پرکار انٹرنیٹ، گورو صاحب دے روٹ انکت کرن وچ بہت سہائی ہویا ہے۔ ساڈے توں پہلاں دے لکھاریاں کول ایہہ سہولت موجود نہی سی۔ جس کر کے اسیں کجھ نویاں گلاں وی دس پائے ہاں۔

سانوں امید ہے اُون والے سمیاں وچ ہور وی ستھتی صاف ہو جائیگی۔

ایہناں ہالاتا دے مدے نظر سانوں لگدا ہے کہ گورو صاحب کلشیتز (۱۵۰۸ اتے ۱۱۵۱۸ ا.ی.)، دلی (۱۱۵۰۸ ا.ی.) چ ہی دو واری، اتے ہردوار (۱۵۰۶ اتے ۱۵۰۸ ا.ی) دو دو واری گئے سن۔

دلی تک داروٹ (پٹڑی) - سلطان پور لودھی، تلونڈی چودھریاں، گوئندوال، پھتہا باد، ویرووال، کھڈور صاحب، بنڈالا، سلطان ونڈ، کلیر، ایمن آباد، کالا خطائی، تلونڈی رائے بھوی، بھائی پھیرو، چھانگا مانگا، بھیلے روسے، فروزپور، ڈرولی بھائی، پتو پیرا سنگھ، تکھتوپرا، کمالپیر، سنگور، سننام، چیکا، کراہ، پیہووا، کلکھیتز، کرنال، پانیپت، دلی۔

---◆---

سلتانپروں چالے

گھروں نکل کے گورو صاحب نے سپھ توں پہلا نشانہ دلی دا بادشاہ بنایا جو مذہبی کٹرتا تے ظلم کرن لئی بدنام ہو چکا سی۔ دولت خاں لودھی دے دربار وچ رہن کر کے گورو صاحب نے دلی دے سلطان دیاں کئی کرتوتاں بارے سنیا ہویا سی۔

کیونکہ مردانے نے لمی یاتراتے نکلن توں پہلاں اپنے گھر اطلاع دینی سی نالے مہتہ کالونے ہی مردانے نوں بابے دی خبر لیاؤن واسطے بھیجیا سی۔ اس کر کے گورو صاحب مردانے دے نال ہی پہاڑ پاسے نوں روانہ ہو گئے تے پہلاں ایمن آباد پہنچے۔ پھر کجھ دن بعد تلونڈی گئے۔

ستمبر ۱۵۰۷ (اسو سمت ۱۵۶۴ اب۔) نوں بابا مردانے نوں لے سلطان پور توں روانہ ہو جاندا ہے۔ ہن مردانہ وی دلوں ہو کے گورو صاحب دا ساتھ دین نوں تیار ہے۔ تلونڈی چودھریاں ہندے ہوئے گوئندوال لاگوں دریا بیاس پار کیتا۔ شام ہون تے گوئندوال وشرام کیتا۔ اودوں اجے گوئندوال نہی سی وسیا۔ پر جرنیلی سڑھک دا خاص پتن سی۔ ایتھے نرنکار نال اجیہی لو لگی دو تن دن اتھے ہی گزار دتے۔ اتھے اک زمیدار نے گورو صاحب تے مردانے نوں چھلیاں بھن کے چبائیاں۔ پھر اوہ کسان گھر گیا تے دودھ لے آیا۔ اگلے دن اس زمیدار دے بھرانے گورو صاحب اتے مردانے نوں بھوجن کرایا۔ بھوکھانی کیتی کہ کوئی رب دا پیارا اس علاقے نوں بھاگ لائیگا۔ گورو امرداس نے پھر اتھے جرنیلی سڑھک تے آ وسیا کیتا۔ اتھوں دا لنگر پھر مغل کال وچ بہت پرسدھ ہویا سی۔

اپنے کرتار دے ویراگ وچ کئے ہی شہد پھر اس دھرتی تے اچارے:

گوڑی بیراگن محلہ ۱ ہرنی ہوا بن بسا کند مول جن کھاؤ۔۔ گر پرسادی میرا سہ ملے وار وار ہوا جاؤ

جیو۔۔ اے بنجارن رام کی۔۔ تیرا
نام وکھڑ واپاڑ جی۔۔ ارباؤ۔۔
کوکل ہوا امب بسا سہج سبد
بیچار ک۔۔ سہج سبھائی میرا سہ
ملے درسن روپ اپاڑ۔۔ ۲ مچھلی
ہوا جل بسا جی جنت سبھ سار۔۔
اروار پار میرا سہ وسے ہو ملوگی
باہ پسار۔۔ ۳ ناگن ہوا دھر وسا
سبڈ وسے بھو جائ۔۔ نانک سدا
سوباگنی جن جوتی جوت سمائی
۔۔ ۴ ۲ ۱۹

میں تان نرنکار دے نام دی ونجارن
بن گئی ہاں۔ کدی گورو صاحب دا
دھیان کسے برن برنی ول پیندا ہے
کدی سپ ول، کدی مچھی ول تے
کدی کوئل ول۔

پھر کتے اپنے من نوں سمجھاؤدے
ہن کہ بھائی توں پیر تان پت لیا
کتے پچھے ناں مڑ جائی۔ صاحب
دے من نوں دلاسمہ ہے کیونکہ
میںوں سمجھ ہے اس کر کے میں اس بگھیاڑ روپی
من نوں وس وچ کر لیا ہے۔

رے من ڈیگن ڈولیی سیدھے مارگ دھاؤ۔۔ پاچھے
باگھ ڈراونو آگے اگن تلاؤ۔۔ سہسے جیٹا پر ربیو ما کو
اوڑن ڈھنگ۔۔ نانک گرمکھ چھٹیئے پر پیرتم سیو
سنگ۔۔ ۷ باگھ مرے من مارئیئے جس ستگور
دیکھیا ہوئے۔۔ آپ پچھانے پر ملے بہڑن مرننا ہوئے۔۔
کیچڑ پانہن بوڈئی ایکا ندر نہال۔۔ نانک گرمکھ
ابرے گڑ سرو سچی پال۔۔ ۸ اگن مرے جل لوڑ لہ
ون گر نہدھ جل ناہ۔۔ جنم مرے بھر مائیئے جے لکھ
کرم کماہ۔۔ جم جاگاتن لگئی جے چلے ستگور بھائی
۔۔ نانک نرمل امر پڈ گڑ پر میلے میلای۔۔ ۹

تیسرے دن پھر صاحب گوئندوال توں روانے ہوئے تے
کسے چلڈے قافلے نال جرنیلی سڑک تے موجود قصبہ
پہتہباد آٹھہرے۔ اوتھے پٹھاناں دی فوج دی وی

جدوں پہلی اداسی موقع سلطان پور توں نکلے (بی:ء)

میںوں سمجھ ہے اس کر کے میں اس بگھیاڑ روپی
من نوں وس وچ کر لیا ہے۔

تیسرے دن پھر صاحب گوئندوال توں روانے ہوئے تے
کسے چلڈے قافلے نال جرنیلی سڑک تے موجود قصبہ
پہتہباد آٹھہرے۔ اوتھے پٹھاناں دی فوج دی وی

گرودارہ نانک پڑاؤ پہتہباد (دھنواد اجیت اخبار)

وڈی چھاؤنی سی۔ شہر ترقی ول
پلاننگ پت رہا سی۔ یاد رہے چھیتی
ہی پہتہباد وچ وڈا سہروور تے
مسیت خود بادشاہ شیر شاہ
سوری بناؤندا ہے۔ جھٹ شہر وچ
گل دھم گئی کہ نواب دولت خان دا
مودی جو سادھ بن گیا ہے شہر وچ
آیا ہے۔ لوک نانک مودی نوں ویکھن
دوڑ اٹھے۔ شہر دا کوتوال آپ حاضر
ہویا۔ گورو صاحب نے کسے غریب
دے گھر ہی رات گزاری۔ اتھے اک
دکھئیے داروگ وی دور کیتا۔ بابے دا
ہندا ستکار ویکھ مردانہ وی اپنے آپ
نوں بھاگاں والا سمجھن لگا۔
طرحاں طرحاں دے پکوان لے کے امیر
غریب گورو صاحب نوں ملے۔ شام
ویلے گورو صاحب دا وکھیان سن کے
سبھ دے من نوں ٹھنڈ پھنچی۔
اتھے صاحب نے شبد بولیا:

سلوگ م ۱ دکھ دارو سکھ روگ
بھیا جا سکھ تان ن ہوئی۔۔ توں کرتا کرنا مے ناہی جا
ہو کری ن ہوئی۔۔ ابلہاری قدرت وسیا۔۔ تیرا انٹ ن
جائی لکھیا۔۔ ارباؤ۔۔ جات مہ جوت جوت مہ
جاتا عقل کلا بھر پور رہیا۔۔ توں سچا صاحب صفت
سوالا جن کیتی سو پار پیا۔۔ کہ نانک کرتے کیا باتا جو
کچھ کرنا سو کر رہیا۔۔ ۲

ویرووال - پہتہباد توں گورو صاحب لاہور نوں
جاندی جرنیلی سڑک چھڈ کے پھر پہاڑ پاسے دریا
بیاس دے کنڈھے ول نوں ہو ترے۔ بابا جی نگر
ویرووال گئے۔ ویرووال وی اودوں حکومت دا کیندر
سی۔ سمجھ لو کہ تحصیل دے برابر عہدے دا شہر۔
علاقے دا ماحول اتھے وی مردانے لئی ڈراؤنا سی۔
اچے اچے لے، سننا جنگل بیلا۔ گورو صاحب شہر
دے باہر وار ہی کسے تکیئے کسے ڈیرے تے جا براجے۔
مردانے جا شہر وچ خبر دتی کہ نواب دا مودی
شہر وچ آ گیا ہے۔ لوکاں نے آدر ستکار کیتا۔
بدقسمتی نال اتھاس اس بارے چپ ہے کہ اتھوں دا
کھڑا مکھی سکھ ہویا ہے۔ انج تیسرے گورو صاحب
نے جہڑیاں منجیاں تھاپیاں سننا انان وچوں مہرا
(جھیور) جات دا مانک چند سی۔ سو بو سکدا ہے کہ
اوبدا پتا ہی نانک پاتشاہ دا مکھ شردھالو ہووے۔

---◆---

کھڈور دی بیبی بھرائی

ویرووال توں چل گورو صاحب جدوں کھڈور دے
لاگے آئے تان مردانے دی بھکھ دا مصلیٰ کھڑا ہو گیا۔

بیرووال گرو دوارہ

گورو صاحب نے پنڈوں باہر کیرتن ارمبھ دتا۔ لوکائی اکٹھی ہوئی۔ مردائے توں لوکائی نوں پتہ لگا کہ ایہہ گورو نانک جو مودیخانا تیاگ دنیاوی دے ادھار لئی نکلے۔ گورو صاحب دے اپدیش تے علاقہ اشّ اشّ کر اٹھیا۔ جویں انیں دنی رواج ہندا سی ہر کوئی اپنے وتّ انوسار بھیٹاں لے لے پہنچیا۔ مرداناں نالو نال سنگتاں وچ ورتائی گیا۔

اچ گرو دوارہ بن چکا ہے - بیبی بھرائی دا گھر

ایہناں شردھالواں وچ ہی سی اک بیبی، ناں بھرائی ایہدے پیکے متے دی سہراں وچ سن۔ ایہہ متے دی سہراں دے علاقے دے جگیردار چودھری تخت مل دی دھی سی۔ سو گورو انگد دیو دی بھوا لگی۔ گورو صاحب دے بچن اس بیبی دا پردا شانیت کر گئے اتے ایہہ تے ایہدا گھروالا چودھری مہما گورو صاحب دے پکے شردھالو بن گئے۔ سگوں ایہہ پروار گرمت نے پہلے پرچارکاں وچوں ہویا ہے۔ ایہناں دوواں جیاں دے ضدّ کارن تے گورو صاحب انان دے گھر وی براجے۔ کھڈور صاحب وچ پرمپرا ہے کہ گورو نانک پاتشاہ ۵ واری بیبی بھرائی دے گھر براجے سن۔

اک ویراں بیبی نے زیادہ ہی ضدّ کیتی کہ پنڈ وچ کچھ دیر ہور ٹھہرو۔ گورو صاحب نے پرن دتا کہ میں مہینیاں بدھی تیرے کول رہانگا۔ ایہو کارن بے وقت پاکے گورو صاحب گورو انگد دے روپ وچ پھر مائی بھرائی دے کول ۶ مہینے رہے۔

بیبی بھرائی دے سمبودھن وچ گورو نانک نے کتے ہی شبد اچارے ہن۔ تلنگ راگ وچ جہڑا 'انڑیئے مانڑا کائ کرے' والا شبد اس وچ وی مائی بھرائی دا ذکر آؤدا۔ جدوں اوہ منمکھ استری نوں سبندھن کرکے کہندے ہن کہ بھیئے توں سبھرائی کولوں سکھ پر میشر نوں کوے پاؤنا ہے:-

تلنگ م ۱ انڑیئے مانڑا کائ کرے۔۔ آہنڑے گھر ہر رنگو کی ن مانیہ۔۔ سہے نیڑے دھن کملیئے باہڑ کیا ڈھوڈھیہ۔۔ بھے کیا دیہہ سلاٹیا نینی بھاؤ کا کر سیگارو۔۔ تا سوہاگن جانیئے لاگی جا سہ دھرے پیارو۔۔ ایانی ہالی کیا کرے جا دھن کنت ن بھاوے۔۔ کرن پلاہ کرے بہتیرے سا دھن محلّ ن پاوے۔۔ وں کرما کچھ پائیئے ناہی جے بہتیرا دھاوے۔۔ لب لوبھ اپنکار کی ماتی مایہ ماہ سمانی۔۔ انی باتی سہ پائیئے ناہی بھئی کامن ایانی۔۔ ۲ جائ پچھہ سوہاگنی واپے کئی باتی سہ پائیئے۔۔ جو کچھ کرے سو بھلا کر مانیئے حکمت حکم چکائیئے۔۔ جا کے پریم پدارتھ پائیئے تو چرنی چت لائیئے۔۔ سہ کہے سو

کیجے تنّ منو دیجے ایسا پرمل لائیئے۔۔ ایو کہہہ سوہاگنی بھیئے انی باتی سہ پائیئے۔۔ ۳ آپ گوائیئے تا سہ پائیئے اوڑ کیسی چترائی۔۔ سہ ندر کر دیکھے سو دنّ لیکھے کامن نو ندھ پائی۔۔ اپنے کنت پیاری سا سوہاگن نانک سا سبھرائی۔۔ ایسے رنگ راتی سہج کی ماتی ایہنیں بھائی سمانی۔۔ سندر سائی سروپ بچکھن کہئے سا سیانی۔۔ ۴ ۲ ۴

کئی اتہاسکاراں دا وچار ہے کہ بھائی لہنے دی گورو نانک نال کھچّ اس بیبی دے اپدیش کارن ہی بنی سی۔

کھڈور توں چلکے گورو صاحب بندال دے جوگیاں نوں تاردے ہوئے، شیخ پھتے ل بخششاں دندے ہوئے، سلطانونڈ تھاننی ہندے ہوئے پنڈ کلیر لاگے مشہور جوگی مٹھ پہنچے جتھے اچ رام تیرتھ ہے۔ اتھے جوگیاں نوں سب دی مہتا بارے دسیا تے اپدیس کیتا کہ ایہہ جہڑے تسی رنگ رنگ دے آسن لاؤدے ہو ایہناں داروہانیت نال کوئی سبندھ نہی۔ اکال پرکھ دی استت ہی سبھ توں وڈا دھارمک کارج ہے۔ اتھے لوکائی دا کوئی اکٹھ وی سی۔ صاحب دا وکھرا جیہا ہی پرچار جس وچ سناتنی ریتاں دا کھنڈن سی، بابت سن کے اتھو دے مشہور پنڈت رام چرن داس ۵ نے آگورو صاحب نال آڈھا لایا۔ اس موقع گورو

تپیان صاحب - کھڈور وکھے جتھے گورو صاحب آڈیرہ لایا سی۔

صاحب نے شبد کہیا:-

بلاول محلہ ۱ من کا کرپیا منسا کرے۔۔ ایہہ من پُن
پاپ اچرے۔۔ مایہ مد ماتے تریپت ن آوے۔۔ تریپت مکت
من ساچا بھاوے۔۔ اتن دھن کلت سبھ دیکھ
ابھیماننا۔۔ بن ناوے کچھ سنگن گانا۔۔ ارباؤ۔۔
کیچہ رس بھوگ خوسیا من کیری۔۔ دھن لوکا تن
بھسے ڈھیری۔۔ خاکو خاک رے سبھ پھیل۔۔ بن
سبدے نہی اترے میل۔۔ ۲ گیت راگ گھن تال میں
کورے۔۔ ترہو گن اچے بنسے دورے۔۔ دوجی درمت
درن جائے۔۔ چھوٹے گمرکھ دارو گن گائے۔۔ ۳
دھوتی اوچل تلک گل مالا۔۔ انتر کرودھ پڑھ ناٹ
سالو۔۔ نام وسار مایہ مد پیا۔۔ بن گر بھکت ناہی
سکھ تھیا۔۔ ۴ سوکر سوآن گردھبھ منجارا۔۔ پسو
ملیچھ نیچ چنڈالا۔۔ گرتے مہ پھیرے تاجون بھوائے
۔۔ بندھن بادھیا آئیے جائیے۔۔ ۵ گر سیواتے لہے
پدارتھ۔۔ پردے نام سدا کرتارتھ۔۔ ساچی درگہ پوچھ
ن ہوئے۔۔ مانے حکم سیچھے در سوئے۔۔ ۶ سنگور ملے
ت تس کو جائے۔۔ رہے رجائسی حکم پچھانے۔۔ حکم
پچھان سچے در واسن۔۔ کال بکال سبب بھئے ناسن
۔۔ ۷ رہے اتیت جائے سبھ تس کا۔۔ تن من اریے بے

ایہہ جس کا۔۔ نہ اوہ آوے نہ اوہ جائے۔۔ نانک ساچے
ساچ سمائے۔۔ ۸ ۲

جدوں پنڈت نوں پاپ پُن دے سنکلپ دی سمجھ
لگی کہ ایہہ ایوے کہاوتیاں ہی نے اتے نام دے
سدھانت دا پتہ لگا تاں گیان حاصل کرکے ایہہ
براہمن گرت دا وڈا پرچارک بنیا۔ مسلاں دے دور
ویلے جدوں ٹکراء ودھے تاں اس براہمن دے ونسزاں
نے وی جنڈیالے دے ہندالیاں وانو سرکار دا پکھلے لیا۔
اتھے ہی پھر کلانور دے جمپل دیوان لکھپت رائے نے
(۱۷۳۵ ای دے نیڑے تیرے) امرتسر سروور دے مقابلے
وڈے سروور دا زمان کروایا اتے اس دی کہانی رمائن
نال جوڑ دتی۔

اتھوں گورو صاحب لاہور نوں نکل گئے ہون تے اگے پھر
ایمن آباد پہنچے۔

---◆---

ایمن آباد دا دھرمی ترکھان بھائی لالو

سلطان پور توں روانہ ہون توں ۱۷ ویں دن بابا تے
مردانہ ایمن آباد (اج کلھ دے گجراں والہ توں ۱۵
کلومیٹر) دی جوہ وچ جا پہنچیا۔ ایمن آباد دا پرانا ناں
سیدپہر ہندا سی۔ ایہہ ریاست سی۔ لگدا بے گورو
نانک نے بھائی لالو ترکھان دا ناں پہلاں ہی سنیا ہویا
سی کہ کوئی دھرمی بندہ سیدپہر رہندا بے۔

اودھر بابے دی مشہوری تاں پہلاں ہی تھاں تھاں
پہنچ چکی سی کہ نواب دولت خاں لودھی دا اک
کھتری وزیر (مودی) سادھ بن گیا بے۔ بابا تے مردانہ
سدھا بھائی لالو دے کارخانے جا پہنچے۔ لالو گھٹوڑا
گوت دا ترکھان سی۔ اگے لالو کھٹوڑا رہا سی۔ دعا
سلام توں بعد لالو نے بابے تے مردانے نوں بہن واسطے
بیٹنی کیتی۔

لالو کہن لگا "جی آیا نوں۔ کتھو تشریف لبائے نے رب
دے بندے۔" مردانے نے کہیا، "فقیراں دے کھڑے ٹکانے۔
انج ہن لودھی دے سلطان پور توں آ رہے ہاں۔" لالو
بول اٹھیا، "تسی کتے بابا نانک تاں نہیں ہو؟" مردانے نے
ہاں وچ سر بلایا تے کہن لگا لگدی تھادیا وی بابے نانک
نال کوئی پرانا رستا ناٹھ بے۔ جھڑا جھٹ پچھان گئے
ہوتے بس پھر کی سی۔ اس گل توں گل اگے تر پئی۔

مردانے نے جھٹ بابے نوں سوال کر دتا کہ بابا جی
تسی تاں کہندے ہو کہ گرمکھ دی ۸۴ کٹی جاندی
بے (جنم مرن کٹیا جاندا بے) تاں پھر ایہہ پچھلے
جنماں والی گل کوے بنی؟ گورو جی نے تد مردانے
نوں سدھانت سمجھایا کہ اکال پرکھ دا انتظام اپنا
وشال بے کہ جھو جہی کوئی بھاؤ بھاوانی رکھدا بے

گرودارہ تپیان
صاحب دے باہر
ہی بے بھائی
بالا دی سمادھ۔
اتھوں دی پرمپرا
(روایت) انوسار اوہ
بالا جو تلونڈی رئے

بھوئے دا وسنیک سی اتے گورو نانک صاحب دا بچپن دا ساتھی۔
اس نے یاتراواں ویلے وی کدی اک ادھ واری صاحب دی سنگت
کیتی ہوئی سی۔ اتے پور بھائی مردانے کولو گورو صاحب دیاں
ساکھیاں سنیاں ہوئیاں سن۔

اس تھانے بہہ بھائی بالا گورو انگد صاحب نوں گورو نانک دیاں
ساکھیاں سنایا کردے سن۔ جس انوسار پھر پہلی جنمساکھی
ہوند وچ آئی۔ ۱۵۴۴ ای۔ وچ پھر بھائی بالا ۷۳ سال دی عمر وچ
چلانا کر گئے۔ گورو انگد دیو جی نے پتھی بھائی بالے دا سسکار
کیتا۔ سو ایہہ کہنا غلط بے کہ بھائی بالا ناں دا کوئی بندہ ہویا
ہی نہیں۔ ہاں اتاں ضرور بے کہ جنم ساکھی وچ بالا اپنے آپ نوں
بہت زیادہ ودھا چڑا کے دسدا بے۔

ایسے بھائی بالے دی جنم ساکھی نوں ہی جنڈیالے والے ہندالیئے
تروٹ مروڑے لکھدے ہن تے اپنے وڈھیرے بھائی ہندال جو گورو
امر داس دا سکھ سی دی وڈیائی کردیاں اس دی تلنا گورو نانک
صاحب نال کردیاں انوں گورو صاحب توں وڈیری شخصیت بیان
کر جاندے۔ ایہہ ہندالیئے جدوں ۱۸ویں صدی وچ سکھان تے بیٹا
پئی سی تاں اس ویلے مغل حکومت دی جھولی وچ پے گئے سن
تے سکھان خلاف مخبری کریا کردے سن۔

بدقسمتی نال بھائی بالے والی مول بھاؤ اصل جنمساکھی اج
کتے وی نہیں بچی۔ پر اس دی نقل بھاؤ ہندالیاں والی جنم
ساکھی ہی ملدی بے۔ ایسے نقلی جنم ساکھی نے گورو نانک
صاحب دی جنم تاریخ بارے بکھیرا کھڑا کر دتا کہ جنم ویساکھ
نہی کتک دا بے۔

۸۸-گیانی، ۸۸-گیانی، کوبلی آدی نے گورو صاحب دا اس موقع
پٹی، کھالڑا، لاہور چھٹا جواہر مل، کیڑی پٹھانان، جانا وی لکھیا بے جو
بھوگولک پکھو جائز نہیں لگدا۔

اوپو جو جیہا ورتارا اس نال ہوجاندا۔ اتھوں تگّ کہ مسلمان پہنچے ہوئے فقیراں دی روح موت توں بعد پرلو جاں قیامت نوں اڈیکدی رہندی ہے۔ ایسے طرحاں سنانتی لوک جو اوتارواد نوں مندے بن جمدے مردے رہندے بن بہاؤے اوہ کئے وی دھارمک کیو ناں ہون۔ جنم مرن توں چھٹکاراں صرف اجونی نرنکار دے پجاریاں دا ہی ہو سکدا ہے۔ گورو صاحب نے دیال ہوکے پھر ”ست نام کرنا پرکھ نربھؤ نروڑ اکال مورت اجونی سیبھن گر پرساد۔“ دا سدھانت بہائی لالو نوں سمجھایا۔

لالونے دھرمی پرکھاں نوں بڑا سنیا ہویا سی۔ پر اج تان لگیا قسمت گھڑ آئی۔ گورو صاحب دے پیر پھڑ لئے۔ ”میرے وڈے بھاگ تہاڈے چرن پئے اس غریب دے گھر۔“

اگے گل ترن لگی سی کہ لالونے ارجوئی کیتی کہ صاحب پہلاں ان پانی ہو جائے پھر اگلی گل کراں گے۔ مردانے نے ہی اس گل دی حامی بھری۔

لالو دی رسوئی

جدوں بھوجن دا وقت آیا تان کرتی لالونے چونکا تیار

سیدپیر (اج ناں ایمن آباد) دے چڑھدے پاسے، محلہ دیوان کرم چند وچ بہائی لالو دا گھر۔ (فوٹو: بارون خالد)

کیتا۔ (رسوئی نوں پوتر کرن لئی گاں دا گوہے دا پوچا پھیریا جاندا سی۔) نالے پھر سزا دھاں دے دن چل رہے سن لالونے کرم-کانڈ نیمان مطابق باقائده چونکا کار (چونکے دوارے گول دائرہ بناؤنا) کڈھی۔ (وید جاں سناتن دھرم انوسار اس طرحاں کرن نال دسٹ آتماواں تہاڈے بھوجن نوں چرا نہی سکدیاں۔)

گورو صاحب نے اوتھے پھر چوکاتے چوکا-کارا دے پھوکٹ وہم نوں دور کیتا۔ صاحب نے سمجھایا کہ کوہ پوری دھرتی ہی پوتر ہے۔ دھرم سال ہے۔ پھر جتھے ربّ دی استتت ہو جاوے اوہ ہور وی پوتر ہو جاندی ہے۔

بسنت محلہ ۱ سوئے کا چوکا کنچن کوار۔۔ رہے کیا

کارا بہت بستھاڑ۔۔ گنگا کا ادک کرنتے کی آگ۔۔ گرڑا کھانا ددھ سیو گاڈ۔۔ ارے من لیکھے کہوں پائی۔۔ جامن بھیجے ساچ نائی۔۔ ارہاؤ۔۔ دس اٹھ لیکھے ہووہ پاس۔۔ چارے بید مکھاگر پائے۔۔ پرہی ناوے ورنان کی دات۔۔ ورت نیم کرے دن رات۔۔ آقاضی ملاں ہووہ سیخ۔۔ جوگی جنگم بھگوے بھیکھے۔۔ کوہی کرما کی سندھ۔۔ بن بوجھے سبھ کھڑیس بندھ۔۔ ۳ جیتے جی لکھی سر کار۔۔ کرنی اپر ہووگ سار۔۔ حکم کرہ مورکھ گاوار۔۔ نانک ساچے کے صفت بہنڈار۔۔ ۴ ۳

کیہا جاندا ہے کہ لالونے جدوں کودھرے دی روٹی سروں دے ساگ نال لیا رکھی تان مردانے دا منہ بن گیا۔ گورو صاحب سمجھ گئے تے کہن لگے مردانیا کھا کے تان ویکھ کرت دی روٹی دا سواد سبھ توں اتم ہندا ہے۔ مردانے نے جوہی برکی منہ پائی تان اجیہا سواد آیا کہ ہوش اڈ گئے۔ اش اش کر اٹھیا۔

اگلے سویرے پھر جدوں بابا کوچ کرن لگے تان لالو ہتھ بن کے کھلو گیا کہ پاتشاہ کی میری سیوا وچ قصر رہ گئی ہے تسی روانہ ہو رہے۔ میرے تے ترس کر کے کجھ دن پور ٹھہر جانو ناں، میرا وی جنم سفل ہو جاوے۔ تہاڈے چرنان لاکے تان جیون دی سوجھی آئی ہے۔ میں تان ساری عمر ریت ہی چھاندا آیا ہاں۔ گورو صاحب لالو دی دلی بہاونا ویکھ کے رگ گئے۔

پھر مردانے کیہا کہ سچے پاتشاہ جے حکم ہووے تان میں تلونڈیو گیارا کڈھ آواں۔ گورو صاحب نے کیہا ٹھیک ہے مردانیا پر ویکھی کئے مراسن پیری بینکھڑ ناں پا دیوے۔ مردانہ کہن لگا گورو جی بن مے پور کاسے جوگا نہی رہ گیا ایہہ تان رہندی بن تہاڈے چرنان وچ ہی کٹتی ہے۔

مردانہ تلونڈی روانہ ہو گیا۔ ایمن آباد توں تلونڈی کوئی ۸۲ کلومیٹر ہے۔ سو توں کو دن لائے ہونگے پہنچن وچ۔

”ریت اک آہار کر روڑاں کی گر کری وچھائی۔۔“

مردانہ تلونڈی نوں چلا گیا۔ بن کوئی نہی سی گورو نانک نوں دے کواؤن والا۔ بابے دی موج بھج گئی۔ سارا دن شہرو باہر نکل جانا۔ اجاڑ جہی تھان، رکھاں دا جھنڈتے اوتھے بابے نے بیٹھے رہناں اکال پرکھ دا شکرانہ پی کری جانا۔ نام چپی جانا۔ اتھاس وچ تھانٹی تھانٹی اؤدے ہے کہ گورو صاحب نوں نام وچ لوہڑے دا انند اؤدا سی۔ چھوٹے ہندیاں وی ماں

بہائی لالو دا کوٹھاتے کھوہی اجے تک موجود ہے نالے چکی وی۔

تصویراں + لودھی کال دی مسیت
سائیکل یاتری - ۵۷۳ نے اپنی ایمن آباد پھیری (۳ اکتوبر ۱۹۳۲)
بابت کجھ جو لکھیا ہے اوہ صفحہ ۳۴۲ تے دیکھو

گرو دوارہ روڑی صاحب جتھے سیدپر شہرو باہر آ گورو صاحب سارا سارا دن اکالپرکھ نال جڑے رہا کر دے سن۔ نرنکار دی یاد وچ اپنا کھبھ جاندے کہ کھانا پینا سونا وی بھل جاندے۔ ایسے کر کے بہاری گرداس نے لکھیا سی: پہلاں بابے پایا بخس در پچھوں دے پھر گھال کمائی۔۔ ریت اک آہار کر روڑاں کی گر کری وچھائی۔۔ بہاری کری تپسیا بڈے بھاگ پر سیوں بن آئی۔۔

نوں وی دسیاں سی کہ نام چیدا واں تاں زیناں واں نہی تاں میرا سریر ٹڈا کھسدا ہے۔ ”آکھا جیوا، وسرے مر جاؤ۔۔“ لوکی کار وپار وچ لگ جاندے تے بابا اکانت جھنگی وچ چلا جاندا جتھے اج گرو دوارہ روڑی صاحب ہے۔ نرنکار دی لگن اجیہی لگدی کہ سریر دی ہوند دا دھیان ہی ناں رہندا۔ بابے نوں روڑ گپے پتھر کجھ ناں چبھدے۔ بس جتھے بہہ گیا، بہہ گیا۔ عموماً لالو ہی شامی آبابے نوں جگاؤدا کہ چلو مالک ہن تاں سورج ڈبن والا ہے۔

ترکالاں نوں لالو دے گھر تاں رونق لگ جاندی۔ دنیا نوں خبر تاں ہو ہی چکی سی کہ پنجاب دے حکمران دولت خاں لودھی دا مودی اج کلھ فقیر بن غریب لالو دا مہمان بنیا ہویا ہے۔ غریب گریے اوچ نیچ سبھ شامی لالو دے گھر حاضر ہو جاندے بابے دا سچ سنن نوں۔ اکثر اپنے نجی دکھ تکلیفاں وی آبابے دے چرناں چ رکھدے۔ مہروان ہر کسے تے کرپا کری جاندا۔ خالی کوئی ناں جاندا۔ غریب لالو دا گھر ستسنگ گھر بن چکا سی۔

علاقہ وچ چرچہ شروع ہو گئی۔ اک فقیر، ناں اوہ وید نوں مندا ناں شاستر نوں، ناں قرآن نوں ناں پران نوں۔ کتے دے دھرمی لوک بھاؤ براہمن، پجاری، مولانے سبھ کچھیاں وٹ رہے سن۔ انان دے بھڑکاؤں کر کے کئی واری ناڈو خاں قسم دے لوک بابے دے دربار وچ پہنچدے کہ اس کراہیئے نوں اتھو بھجائیے۔ پر جہڑا وی بابے دے در گیا بس اتھوں دا ہی ہو جاندا۔

مردانے دے تلونڈی روانہ ہون توں پہلاں دی گل ہے۔

اک دن مردانہ ایمن آباد دے بازار وچ سست کرتار ستکار، دھن نرنکار دھن نرنکار دی دھن و جاؤدا بازار وچوں لنگھ رہا سی کہ اک پٹھان اپنا چڑیا کہ مردانے نوں دھکے مار کے پیٹھاں سست دتا، ”تو پراں ہو، ماما سست کرتار دا۔ پتہ نہی کتھوں کتھو ونکیاں دے پاکھنڈی سادھ آتر دے۔“

مردانے نے آسکائت کیتی کہ بابا کوئی نہی تیرے نرنکار نوں مندا۔ بابا خوش ہویاں سن کے۔ کیونکہ بابے نوں پتہ سی کہ اکثر ورودھی ہی تہاڈا پرچارک ہندا ہے۔

گل کی نرا ایمن آباد ہی نہی دور دور تک دہائی مچ گئی کہ اک سادھ اٹھئی اوہ نہی مندا کیسے نوں۔ ناں اسلام نوں مندا، ناں ہندو دھرم نوں، ناں جات نوں، نہ پات نوں، ناں اچے نوں، ناں نیوے نوں۔ اوہدے واسطے سبھ برابر نے۔ کوئی کہے وگڑیا سادھ اٹھئی جہڑا ہزاراں سال پرانے سماجک قانون نوں نحس نحس کرناں چاہندے۔ کہن، ’بھلا جے جات پات ہی مک گئی تاں کون جتیا سیویگا، کون صفائی کروگا، کون کپڑے دھوویگا، بے پنیر سائی دا!‘

---◆---

ہنکاری ملک بھاگو

گرو دوارہ روڑی صاحب ایمن آباد دا شاندار دروازہ دے منہ تے کیہا تیری کمائی وچ تاں غریباں دے خون دی لالی ہے

جویں دسیا کہ سیدپر وڈی ریاست سی۔ حاکم (گورنر) پٹھان سی۔ کتے اسدا ناں ظالم خاں آؤدا کسے نے بہار خاں لکھیا ہے۔ اسدا منتری جاں کاردار جاں منیجر کہہ لو ملک بھاگو* ناں دا سرین (اجکل سرین لکھدے نے) گوت دا ہندو کھتری سی۔ سرادھاں دے دہاڑے چل رہے سن۔ گورو صاحب لالو دے گھر ہی رہ رہے سن۔ ملک بھاگو نے اپنے وڈھیریاں دے سرادھ رکھ لئی۔ ہندو دھرم وچ ایہہ مانتا ہے کہ انان دناں وچ جہڑا بندہ براہمن نوں بھوجن کرائیگا اوہ اوہدے گزر چکے ماپیاں تک پہنچ جائیگا۔ ہندو شہر دھالو پھر سوادی تے ودھیا بھوجن براہمن نوں کراؤندے ہن۔

بھاگوںے علاقے دے سارے براہمن تے ہور سادھو سنت وی برہم بھوج تے سد لئی۔ سنیہا گورو نانک نوں وی آیا۔ پر گورو جی مست رہے۔

سرادھ چھک رہے براہمنان وچ گورو نانک بارے چرچہ چھڑ گئی، کہ ہندو ہوکے سنانتی اصولاں توں عاقی ہے تے شودراں دے گھر بھوجن وی چھک لیندا ہے، آدی آدی۔ راج براہمن نے کہا کہ کی گورو نانک نہیں آیا بھوجن تے۔ اگو نوکراں جواب دتا کہ جی سدا باقاعدہ اس نوں دے آئے ہاں جی۔

ملک بھاگوںے برا منیا جہڑا اوہدے سدے تے گورو نہیں سی پہنچیا۔ اوہ جاننا چاہندا سی کہ ایہہ کہڑا کھتری ہے جو سنانتن دھرم توں باغی ہویا پھر دا ہے؟ ملک تاں پہلاں ہی بھریا پیتا پیا سی۔ اس نے سپاہی نوں کہا کہ جاؤ لالو ترکھان دے گھر جہڑا سادھ آیا ہے انوں لے کے آؤ۔

سپاہیاں آکے بابے نوں چلن واسطے کہاں۔ بابے نے کہا کہ مینوں بھکھ نہیں ہے برہم بھوج دی۔ سپاہیاں کہا کہ سرکار دا حکم ہے کہ سادھ نوں لے کے آؤ۔ سو چلو ساڈے نال۔ گورو صاحب چل پئے۔ سپاہیاں دیاں گلاں توں ایہہ وی پتہ چل گیا کہ ملک غصے وچ ہے۔ بھائی لالو ایہہ ویکھ کے تھوڑا سہم گیا تے حالات ویکھن نوں پچھے پچھے چل پیا۔ ہور وی تماشبین نال ودھدے گئے۔

پہنچ کے گورو صاحب نے ملک بھاگوںے نوں نمسکار کیتی۔ ملک غصے نال بھریا پیتا سی۔ کہن لگا تھانوں

سنیہا بھیجیا

سی تسی

بھوجن تے آئے

نہی ایہہ

پرانی آکڑ

تساں اجے وی

نہی چھڈی۔

مینوں پتہ لگا

کہ تسی وی

سلطان پور

وکھے مودی

سی۔ سادھ

بنن دا فائدہ

کی ہویا جے

من وچ حلیمی

ہی نہیں آئی؟

گورو صاحب

نے کہا ملک

جی میرا

حکومت لئی

آدر ستکار ہے پر میں اوہ کجھ نہیں کھاندا جسدے کھان نال میرے سریر وچ وکار چلن۔

ملک کہندا اسیں کہڑا زہر پا دتا ہے بھوجن وچ؟

گورو صاحب نے کہا سانوں دساں نہواں دے کرت کرن والے دے گھر دے بھوجن وچوں زیادہ سواد آؤدا ہے۔ اس توں پہلاں کہ ملک بھاگوںے اپنا غصہ دکھاؤدا بابے نے لالو نوں کہا، ”جا لالو اپنے گھرو کوئی رکھی مسیخ روٹی پئی ہے تال لے کے آ۔“ نال ہی ملک نوں کہا کہ ملک صاب تسی وی اپنا بھوجن منگوا۔

دوواں پاسیاں دے بھوجن آؤن تے بابے نے اک ہتھ وچ لالو دی سکی جہی کودھرے دی روٹی لے لئی تے دوسرے ہتھ وچ ملک بھاگوںے دا پوڑا لے لیاں۔ اپنیاں مٹھاں وچ جدو دووے بھوجن دیاں تال کودھرے دی روٹی وچوں دودھ سمن لگ پیا تے بھاگوںے دے پوڑے وچو لہو دے تیکے ڈگنے شروع ہو گئے۔

بابے نے کہا ملک جی تھادا بھوجن حرام دی کماٹی توں بنیا ہے۔ معاف کرناں اس وچ غریباں مجلوماں نال ہوئی زیادتی دی درگندھ ہے۔

بھری کچھری وچ ملک بھاگوںے چھتھا ہے گیا۔ براہمن کوئی پھر کی دلیل دندا۔ ساریاں نوں اپنا اپنا پالا سجھدا سی۔ ساریاں نے دنداں تھلے زبان لے لئی۔

گورو صاحب نے دھرم دی کرت بارے بھری سبھا نوں سمجھایا کہ ایہہ سکھی جیون داراج ہے۔

---◆---

راجے نے بیمار منڈے نوں بچاؤن خاطر

سارے سادھو فقیر گرفتار کر لئے

سیدپر سنڈیالی جاں سیدپر سروئے (مہروانے سیدپر سلوئی لکھیا ہے) جہدا بعد وچ اکبر نے نال بدل کے ایمن آباد کر دتا جس نام نال ایہہ اج وی جانیا جاندا ہے اوتھوں دا حکمران بہار خاں پٹھان بہت ظالم قسم دا بندہ سی۔ بعد وچ آئیگا کہ کوئے باہر نے جدوں سیدپر تے حملہ کیتا تاں غصے وچ آکے اس نے شہر دے بشندیاں دا وی ابھدی وجا کر کے قتل عام کیتا۔

بہار خاں دا جوان منڈا لے سمے توں منیادی بخار نال بیمار سی۔ اک دن ملک بھاگوںے جدوں نواب نوں ملن

”ستتن کا داناروکھا سو سرب ندھان۔۔
گرہ ساقط چھتہ پرکارتے بکھو سامان۔۔“
بھائی لالو دے کودھرے دی روٹی وچوں
دودھ آتے ملک بھاگوںے دے پوڑیاں وچوں لہو
سمدا ہویا۔

ایہہ ساکھی سوڈھی 2-385 وچ کجھ وکھرے سروپ وچ ملدی ہے۔ اتھے اکلے بھاگوںے دی تھوے دو بھائیوال بھاگوںے کھیرڑے گنگو دلاوری دتے ہن۔ ستھان وی لاہور لکھیا ہے۔ لالو دا ذکر نہیں۔ ناں ہی کرامات والی گل لکھی ہے۔ جے ساکھیاں گہ نال پڑیئے تاں پتہ لگدا ہے بالے والی ساکھی وچ لکھاری دی گھٹنا نال نیڑتا دسدی ہے۔ بلے براہمن دا ناں تک وی دتا ہے۔ سوڈھی وچ ناواں دی گھاٹ۔ لگدی سوڈھی کلانور والے دنی چند دے پتا دے سرادھ والی گل نال رل گڈھ کر گیا ہے۔ ویکھو صفحہ 479۔

گیا تاں نواب بہت مایوسی دے عالم وچ سی کہ منڈا دن بدن بیٹھاں ہی جانی جا رہا ہے۔ بھاگو نوں کہندا توں ہی کوئی صلاح دے کی کیتا جاوے؟ بھاگو نے جنے حکیمان ویدان دے ناں دسے پٹھان نے جواب دتا کہ اوہ تاں سارے پہلاں ہی متھا مار چکے۔ بھاگو کہندا جے وید حکیم منڈے نوں راضی نہی کر پائے تاں آہ سادھاں فقیراں نوں پھڑیئے جہڑیاں ڈاراں دیاں ڈاراں تیریاں پھردیاں نے۔ اتھاس وچ اؤدا ہے کہ بعد وچ بابر نے وی فقیراں تے اپنا غصہ جھاڑیا سی جدوں اس نے پیر کنوٹے اسدے سیوکاں دا قتل کر دتا سی۔

ایمن آباد دے چڑھدے پاسے اج وی لودھی پٹھاناں دی بنائی ہوئی مسیت کھڑی ہے۔ پو سکدے اوسے پٹھان نے بنائی ہووے جہدا منڈا بیمار سی۔

پٹھان نوں بھاگو دی صلاح چنگی لگی۔

نواب نے پولیس نوں حکم چاڑ دتا کہ جتھے کتے کوئی سادھو فقیر منگتا نظر اؤدا سبھ نوں گرفتار کر لو۔ بابا وی قابو آ گیا۔

لالو نوں جدوں پتہ لگا کہ بابا بند ہے تاں ٹھانے وچ بابے نوں ملن گیتے وڈا افسوس ظاہر کیتا۔ گورو صاحب نے لالو نوں سمجھایا کہ ویکھدے جاؤ نرنکار دا کسی حکم اتے کوے کارن بندا ہے۔ کیہا لالو توں اوہدی رجا تاں ویکھ کہ اوہ کہنوں وڈیائی بکھسدا ہے:

کیتا ہووے کرے کرایا تسن کیا کہئے بھائی .. جو کچھ کرنا سو کر رپیا کہیتے کیا چترائی .. اتیرا حکم بھلا تدھ بھاوے .. نانک تا کو ملے وڈائی سچاچے نام سماوے .. ۱

جدوں علاقے دے سارے فقیر پھڑے گئے تاں نواب ٹھانے وچ جا کے فقیراں اگے ہتھ جوڑ کے بینتی کرن لگ پیا کہ "مہاتما پرکھو تسے جاندے پو میں تاں سیوادار بندہ ہاں۔ لوکاں دی سیوا وچ ططپر رہندا ہاں۔ پر لمے سمیں توں میرا منڈا راضی نہی ہو رہا۔ میں تھانوں کھیچل دتی ہے کہ میرے تے ترس کر کے اپنی کلا ورتائے کے میرے منڈے نوں تندرستی بخشی جاوے۔ مینوں پتہ ہے پیر فقیر سادھو سنت رب نوں پہنچے ہندے ہن۔"

ایہہ سنکے سارے سادھو سنتاں پیراں فقیراں نے اندیاں پالٹیاں۔ پر بابا نانک بول اٹھیا "نواب جی ایہہ جورا زبردستی دا کھیل نہی ہندا۔ اتھے تاں ادھینگے کم اؤدی ہے۔"

آکھن جوڑ چپے نہ جوڑ .. جوڑ ن منگن دین ن جوڑ ..

جوڑ ن جیون مرن نہ جوڑ .. جوڑ ن راج مال من سوڑ .. جوڑ ن سمرتی گیان ویچار .. جوڑ ن جگتی چھٹے سنسار .. جس ہتھ جوڑ کر ویکھے سوئے .. نانک اتم نیچ ن کوئی ..

بابے نے کیہا کہ چنگا ہندا توں اتناں فقیراں منگیاں دا جوٹھا ٹکڑ منڈے نوں کھواؤدا۔ اپنی ادھینگے ظاہر کردا۔

نواب کہن لگا مہاں پرکھو ہن ہی میرے تے ترس کر کے اپنی جوٹھ میرے منڈے نوں بخشو۔

گورو صاحب نے کیہا کہ علاج جوڈے بندے دا ہندا ہے۔ تیرا منڈا تاں سویر دا ہی گزر چکا ہے۔ ہن کاہدا علاج بھالدا ہے۔

نواب نے جھٹ حکم کر کے بندہ قلعے ول دوڑایا۔ پتہ لگا کہ منڈا تاں آکڑیا پیا سی۔ سویر توں مگروں اس دی کیسے خبر ہی ناں لئی۔

نواب نے سارے سادھو فقیراں نوں چھڈ دتا۔ جنے سادھو پیر فقیر پھڑے ہوئے سن سبھ گورو صاحب دے سکھ بنے۔

---◆---

رائے بلار نوں ملن بابا تلونڈی آیا

جوبیں پچھے آچکا ہے کہ بھائی مردانہ گورو صاحب توں اگیالے کے تلونڈی ملن گیا۔ ماتا تریپتے جوبیں سنیا کہ مردانہ آیا ہے اوہ کھد ہی مراسیاں دے گھر جا پہنچی، حالان کالونے کیہا سی کہ حوصلہ رکھ، مردانہ اویگا ملن۔ پر ماں نوں حوصلہ کتھے۔

جوبیں مراسیاں دے گھر ول ماتا مڑی مردانہ اگلوآندی ملن آیا۔ چرناتے ست کرتار کیتی۔ ماتانے لاڈ پیار دتا۔ "وے چھیتی دس کتھے ای میرا نانک؟" ماتا بولی۔ مردانے آکھیا "اماں بابا نانک نے اج کلھ سیدیپر ڈیرہ کیتا ہویا ہے۔" ماتا بول، "اوہ شدائی کیو نہی آیا؟" مردانے کیہا اماں بابے نوں شدائی ناں آکھ۔ اوہدے اگے تاں وڈے وڈے عقل والے پانسی بھردے۔ توں تاں بھاگاں والی نکلی تیرے گھر پیغمبر نے جنم لیا ہے۔ اوہ تاں اوتار ہے اس دنیاں نوں تارن آیا ہے۔ ماتا کہندی وے اوہ کجھ کھاندا پیندا وی ہے کہ نہی؟ میرا پتہ لسا ہو گیا ہونے؟ مہینہ ہو گیا نے گھرو نکلے نوں۔ مردانہ کہن لگا اماں اوہ تاں ساری سرسٹی نوں رزق دندا ہے اوہنوں کھان دا کی گھاٹا۔ مرضی دا مالک ہے، جی اے تاں کجھ کھا لئے نہی تاں ۲-۲، ۳-۳ دن تک انوں بھکھ ہی نہی لگدی۔ ماتا کہندی مردانیا جانوں لے کے آجاں پھر مینوں لے چل نال، ہے اپنے لال نوں مل آواں۔

خبر رائے بلار تک وی پہنچ گئی۔ بلار نے مردانے نوں سنیا بھیک اپنے کول بلا لیا۔ مردانے نے ساریاں گلاں دسیاں کہ رائے صاحب تھادے پنڈ وچ الہی نور پیدا

ہویا ہے۔ لگدا ہے ساری دنیاں نوں رشنا دہیوگا۔ رائے نے کیا کہ مردانیا کسے طرحاں نانک نوں پنڈلے کے آ۔ مردانے دسیا کہ بابے دے ماپے وی بہت چاہندے نے پر بابے دا ٹبر نال کوئی موہ نہی ہے۔ اوہ تاں پیار شردھا کر کے جدوں کوئی یاد کردا ہے تاں پہنچ جاندا ہے۔ رائے نے کیا مردانیا تسی کوشش کرو انوں لیاؤں دی۔ میں تیرے نال بندہ وی دندا ہاں۔ گھوڑی وی لے جاؤ انوں لے کے آؤ۔ جے ناں منے تاں میسرے ولو ادھینگی والی گجراش کرنی ارداس کرنی کہ تہاڈا بردہ تہانوں یاد کردا ہے۔ مردانے نے کیا کہ رائے صاحب گھوڑی گھلن دا فائدہ نہی۔ اوہ پھر دا تردا آ ہی جائیگا۔ رائے نے جٹاں دے منڈے بالے نوں مردانے دے نال بھیجن دا فیصلہ کیتا۔

۴-۲ دن مردانہ تلونڈی رہاتے پھر بالے نوں نال لے کے دووے سید پور پہنچ گئے۔ شہرو باہروار بابے نے ڈیرہ کیتا ہویا سی۔ سدھا اوتھے ہی پہنچ گئے۔ تلونڈی دی ساری اطلاع بابے نوں دتی۔ کہ اماں تے رائے تہانوں ملن لئی بہت بہل بن۔

اگلے دن بھائی لالو کولو اجازت لے کے بابا تے ساتھی تلونڈی نوں نکل ترے۔ گھمدے گھماندے دسویں دن تلونڈی پہنچے۔ پنڈوں باہروار اک کھوہ آیا۔ بابے نے اشناں کیتاے مردانہ واہو داہی پنڈ جا پہنچیا۔ مردانے توں خبر پا، اماں دوڑی آئی پتے دی خبر لین نوں۔ سریریوں پتلا دبلا اوہ جوان، سرتے دو گز دا پرنا بدھا ہویا ہے، اک چادر تیز بدھی ہوئی ہے تے اک کھدر دی چادر پنڈے دوآلے ہے۔ اگلاوٹھی ماتا دے چرنا تے نمسکار کردا ہے۔ ماں گھٹ کے چھی 'چ لیندی ہے۔ اتھرو کیردی ہے۔ پھر گلہ کردی ہے کہ پتا توں مودیکھا کیو چھڈ دتا؟ گورو صاحب نوں اندازہ ہو جاندا ہے کہ پتا غصے وچ ہے۔ ماتا دے زور پاؤں دے باوجود گورو صاحب گھر نہی جاندے۔

بچیاں دی ڈھانی پہلاں ہی کھوہ تے بابے نانک نوں ویکھن نوں پہنچ چکی ہوئی سی۔ پھر ساریاں گورو صاحب نوں ایہوزور دتا کہ بابا توں رائے بلار نوں چل کے مل۔ اوہ تینوں بہت یاد کردا وا۔

گورو صاحب مردانے نوں نال لے، جارائے بلار دی حویلی پہنچے۔ ایتے رائے صاحب نوں جا متھا ٹیکیا۔ رائے نے گھٹ کے چھی وچ لیا تے مودیکھا والے سارے حالات پچھے۔ خوب گلاں باتاں بندیاں رہیاں۔ اینے نوں پتا کالو وی رائے صاحب دی حویلی پہنچ گئے۔ گورو صاحب نے پتا نوں متھا ٹیکیا۔

رات گورو صاحب اپنے گھر رہے۔ ماتا سلکھنی ایتے بچے اچے پکھوکے ہی سن۔

اگلے دن ماتانے پھر موہ دا جنجال پاؤنا چاہیا۔ بہت پیار دے بول بولے۔ بچیاں دا واسطہ پایا۔ پر گورو صاحب

دی درڑتا انان دا منّ ڈلا ناں سکی۔ سگوں گورو صاحب نے راگ ماجھ وچ شید بول دتا:-

پر پر نامّے پر من بھایا۔ وڈبھاگی پر نامّ دھایا۔ گر پورے پر نام سدھ پائی کو ورا گرمت چلے جیؤ۔ ۱
 مے پر پر خرچ لٹیا بن پلے۔ میرا پران سکھائی سدا نال چلے۔ گر پورے پر نامّ ڈڑایا پر نہچل پر دھن پلے جیؤ
 ۲۔ پر پر سجنّ میرا پریتم رایا۔ کوئی آن ملاوے میرے پران جیویا۔ بؤرہ ن سکا بن دیکھے پریتما مے
 نیڑ وپے وہ چلے جیؤ۔ ۳۔ ستنگور متڑ میرا بال سکھائی۔ بؤرہ ن سکا بن دیکھے میری مائی۔ پر جیؤ کرپا کرہ گز میلہ جن نانک پر دھن پلے جیؤ۔ ۴
 اس دن پنڈ دے پور وی مائی بھائی گورو صاحب نوں ملے۔

پھر اگلے سویرے سوکھتے جدوں جنگل پانی نوں جائیدے مردانے نوں لے پھر چلدے بنے۔ کیونکہ دس کے چلن تے ماتا بہت ویراگ کرپا کردی سی۔

---◆---

سدھاں دی بستی (بھائی پھیرو) وکھے

جدوں مردانے دی آرتی اتاری گئی

تلونڈی توں دکھن کوئی ۳۵ ک۔ می۔ دا پیڈا کر کے راوی لنگھ، گورو صاحب لوڈھے ویلے پرسدھ جوگی آشرم جو سدھ بستی دے ناں نال مشہور سی اوتھے آپہنچے۔ مردانہ تھک ٹٹ کے چور ہو گیا۔ کہن لگا بابا جی بن تاں کجھ خایا پیتا جائے۔ گورو صاحب نے مردانیا اوہ ساہمنے اپل کھتیریاں دا پنڈ بے اوتھے جا وڈھ۔

مردانے نے اوسے طرحاں ہی کیتا۔ جویں گورو صاحب بارے دسیا کہ کوئے اک کھتری پتر سرکاری عہدے نوں لت مار لوک بھلائی لئی گھروں باہر نکلیا ہے۔ اپلاں وچ گورو صاحب بارے جانن دی وڈی جگیا سا اتہن ہوئی۔ سارا پنڈ پچھ گچھ لئی مردانے دوآلے ہو گیا۔ مردانے کیا کہ پہلاں سانوں کجھ کھوا پیا تاں لؤ۔ کھتیریا بہت آؤ بھگت کیتی۔ ایہہ وی شکّ ہے کہ ہو سکدا اپلاں دا ایہہ پنڈ پہلاں ہی گورو صاحب دی جان پچھان دا ہووے بھاؤ دوروں نیڑیو کوئی رستیداری ہووے۔

شامی پھر گورو صاحب نے دیوان لگایا جس وچ پنڈ دا پر مائی بھائی پہنچیا۔

پنڈ دے پتوئے سجن گورو صاحب دے درشن کرن ائے۔ ہر کسے دا سوال سی کہ نانک توں چنگا بھلا مودیکھا کیو چھڈ دتا۔ ہر کوئی اپنے حساب ٹیکا ٹپنی کر رہا سی: "نانک توں مشکل راہ چنّ لیا ہے" "دنیا نوں کون سدھاہر سکدے؟" اگلے دن پھر پنڈ وچ وڈی سبھار کھ لئی گئی جس وچ پہلاں رس بھنا کیرتن ہویا۔ گورو نانک دی اچھی تے مٹھی آواز تے

مردانے دی رباب نے رنگ بِنّ دتا۔

آسا محلہ اتکا .. کوئی بھیکھکّ بھیکھیا کھائی ..
 کوئی راجا رپیا سمائی .. کس ہی ماں کسے اپماں ..
 ڈھاہ اسارے دھرے دھیاں .. تجھتے وڈا ناہی کوئی ..
 قصو ویکھالی چنگا ہوئی .. اے تان نام تیرا آدھاڑ ..
 تون داتا کرنہاڑ کرتاڑ .. ارباؤ .. واٹ ن پاوؤ ویگا جاؤ
 .. درگہ بیسن ناہی تھاؤ .. من کا اندھلا مایہ کا بندھ
 .. کھین خرابّ ہووے نت کندھ .. کھان جیون کی
 بہتی آس .. لیکھے تیرے ساس گراس .. ۲ ایہنیں
 اندھلے دیپکّ دیئے .. بھوجل ڈوبت چنت کرے ئ ..
 کہہ سنہ جو مانہ ناؤ .. پو بلہارے تا کے جاؤ .. نانک
 ایک کہے ارداس .. جیؤ پنڈ سبھ تیرے پائس .. ۳
 جاں تون دیہہ جی تیرا ناؤ .. درگہ بیسن ہووے تھاؤ
 .. جاں تدھ بھاوے تا درمتّ جائ .. گیان رتنّ من وسے
 آئی .. ندر کرے تا ستنگورّ ملے .. پرنوتّ نانکّ بھوجلّ
 ترے .. ۱۸ ۴

ہر تک دے پچھے ست کرتار۔ دھنّ زرنکار! ستنام!
 واہگورو! دی دھنّ رباب تے مردانے دی رسنا وچوں
 نکلدی۔ مگر اوسے طرحاں ست کرتار دا اواج سنگت
 ولوں نکلدا۔ اپرنٹ گورو صاحب نے وکھیاں دتاتے
 گرمت دا سدھانت نام چینا، ونڈ چھکنا تے کرت کرنی
 دا اپدیش درڑایا۔ آشرم دے سارے جوگی وی شامل
 ہوئے۔ بڑے سوال جواب وی ہوئے۔

اودوں کجھ دھارمک سبھاء دے کھتیریاں نوں مان
 وی محسوس ہویا کہ انان دی جات وچوں ایڈا بھگت
 سورما اٹھیا ہے۔ کئییاں نوں چڑ وی چڑھ رہی سی۔

اگلے دن پھر سویرے جگیا سواں نال بچن بلاس ہوئے۔
 شامی جدوں مردانہ پنڈ وچ لنگر لین گیا تاں
 کھتیریاں نے اپنی وتّ مطابق مردانے دی سیوا کیتی
 تے چڑھت چڑاوا دتا۔ سبھ نے رل مل کے مردانے دی پوجا
 ہی کروا دتی۔ مطلب براہمن نے منتر پڑھ مردانے تے
 کرم کانڈ کیتے۔ مردانے دے سر توں چیزاں وستواں
 واریاں گئیاں۔ پیسہ دھیلا، کپڑا لتا، لیڑے لیف تلاتیاں
 گھبؤ دال تیل آدی سبھ مردانے توں واریا گیا۔ جدوں
 مردانہ بابا جی کول پہنچیا تاں بابا ویکھ حیران ہو
 گیا مردانہ تاں سرتے کپڑے لتے دی پنڈ اتے اک ہتھ وچ
 جھولا چکی آوے۔

گورو صاحب نے جھٹّ مردانے نوں پچھ لیا، "اوئے
 مردانیا آ کی پنڈ چکی آؤنے؟" مردانے نے ساری گلّ
 صاحب نوں سنائی۔ گورو صاحب نے مردانے نوں
 سمجھایا کہ بھائی ایہہ بوجھ چکّ کے سفر نہی
 بندے۔ ایہہ تون کی کیتے؟ مردانے نوں اپنی غلطی
 دا احساس ہو گیا تے جھٹّ واپس پنڈ جا کسے لوڑوند
 نوں اوہ گٹھڑی پھڑا آیا۔ سویرے اگلے سویرے
 سوکھتے پھر گورو صاحب چلدے بھئے۔

ایو لگدا ہے گورو صاحب بھائی پھیرو تون روسے
 بھیلے، پھر فرو زپور، پتو پیرا سسنگھ (باگھا پرانا)
 تکھتوپرا، سنگرور، سنام، کمالپر، کھرونڈی، چیکا
 (گوبلا)، بھاگل، ایہناں پنڈاں وچ دی ہندے ہوئے گورو
 صاحب پہووے پہنچے۔ ایہناں تھاواں تے بابے نے
 کی کی کوتک کیتے پنجاب دیاں یاترانواں وچ
 وکھرے طور تے دتا گیا ہے۔ (ویکھو مقامی اداسیاں
 صفے نمنن) پیہووا، کرکھیتر، کرنال، پانیپت تے پھر
 دلی پہنچے۔

---◆---

سر سوتی تیرتھ پہووے

آ دستک دتی گورو بابے نے۔

تلونڈی تون بھائی پھیرو اتے پنجاب دے ہورناں پنڈاں
 شہراں دی لوکائی دا ادھار کردے ہوئے گورو صاحب
 پہووے پہنچے۔

کلکھیتر تون ۲۷ کلومیٹر پٹوے، ہندواں دے دھرم
 وچّ پہووے (بھیوے) دی وی بڑی اچی تھاں ہے۔ ایہہ
 تیرتھ کسے ویلے سر سوتی دریا دے کنڈھے تے موجود
 سی۔ وقت پا کے ہونیاں قدرتی بھوگولک تبدیلیاں
 (بھجال آدی) کارن سر سوتی ندی دے وپن تے زمین
 کھسکن (لند-سلس) پچھے پہاڑاں وچّ ڈکا پے گیا
 تے دریا پوری طرحاں سکّ گیا۔

پر سیکڑے ہزاراں سال پرانا تیرتھ پرمپرا کارن اج وی
 جیوتّ ہے تے مانتا رکھدا ہے۔ پہووا پنجابی ہندواں دا
 ہردوار جاں بنارس جاں گیا ہے۔ جویں ہردوار مرگ

سدهوں کی بستی دی پچھان

۱۵ بالی والی تے پراتن ساکھیاں نے اتھوں بھاؤ تلونڈی تون
 جنگل بیلیاں تے 'سدهوں کی بستی' جان دا لکھیا۔ پر
 سوڈھی مہربان نے ایہہ نگرے سلطان پور لودھی تون نکلن
 اپرنٹ لکھی ہے۔

سدهوں کی بستی دی اگلی پچھان ہے کہ اتھے اپل کھتیریاں
 دی چوکھی آبادی ہے۔ اگے پھر سکھ اتھاس تے اپل کھتیریاں دیاں
 وڈیاں سنگناں تے نگاہ ماریئے تاں پتہ لگدا ہے کہ مشہور اپل
 سکھ قصبہ بھائی پھیرو دے ہوئے بن۔ پھر ہور ویکھو بھائی
 پھیرو قصبہ انج وی تلونڈی تون دلی نوں چلدیاں رستے وچ پیندا
 ہے۔

قصبہ بھائی پھیرو دے بہت مشہور اپل گوت دے کھتیریاں کول
 ہی گورو صاحب دی سیلی ٹوہی اتے گودڑی ہویا کردی سی۔
 بھائی پھیرو عرف بھائی سنگت ۱۶۴۰-۱۷۰۶ ای۔ تون علاوہ بھائی
 بنا وی مشہور سکھ ہوئے بن۔

ایہناں دی اگلی پچھان کہ بھائی پھیرو دے اپل سکھ اداسی
 سمپردا دے ہی ہوئے بن۔ جوگی اتے سدھان وچوں بنن والے بہتے
 سکھ اداسی سمپردا وچ ہی جاندے سن۔

ہاں کسے پروار وچ جے کوئی بھگت سورما ہویا ہے تاں ضروری
 نہی کہ اوں والیاں پیڑیاں وی نیک ہی نکلن گیاں۔ دھیان رہے
 پرتھی چند اتے دھیر ملّ گرواں دی ہی اولاد وچوں ہی ہوئے۔
 مکدی گل ایہناں اپلاں وچوں ہی ہویا ہے نکانہ صاحب دا قاتل
 زینو مہنت۔

دے پہلے تارے جانندے سُن تے مرگ دیاں ہور براہمنی رسماں کیتیاں جانندیاں سن این ایہو کجھ پھووے وکھے ہندا ہے۔ خاص کرکے اتھے 'پنڈ دان' کیتے جانندے سُن۔ کیونکہ موت ویلے پروار وچ بہت سہم ہندا ہے جس کارن پھر ڈریا بندہ جس طرحاں کہو، سوئی کرن نوں تیار ہو جاندا ہے۔ ایہو کارن ہے موت نال سبندھت انیکاں براہمنی رسماں نے۔ اوناں وچوں ہی ہے 'پنڈ-دانڈ' ہے جس تحت چولاں جاں آٹے دیاں گرولیاں بناں کے پتل تے براہمن رکھ لیندا ہے تے مرے ہوئے پرانی نوں سمبودھن کرکے کہندا ہے کہ اپنا آخری بھوجن وی کھالے تے اپنی اگلی منزل ول روانہ ہو جاں مڑکے اس گھر ول تکی ناں۔

سو بابا وی جویں بھوئے وڑیا، براہمنان جھرمٹ پا لیا۔ ہر کوئی کہے "تھاڈے علاقے دے اسپیں ہی پنڈت ہاں ساڈے نال گل کرو۔" سانوں پتہ تسی اپنی بزرگاں دی کریا کرم کراؤن آئے ہو۔ سانوں پتہ تسی سادھو نہی ہو۔ تسی تاں سفر وچ اپنے بچاے لئی ایہہ بھیس بنایا ہویا ہے۔" آدی آدی گلاں۔

اتھے صاحب نے ایہہ شبد گایا:

پرہتاسی محلہ ۱ بارہ مہ راول کھپ جاوہ چہ چہ مہ سنیاسی .. جوگی کاپڑیا سر کھوتھے بن سبندے گل پھاسی .. اسدیرتے پورے بیراگی .. اوٹھ ہست مہ بھیکھیا جاجی ایک بھائی لو لاگی .. ارباؤ ..

گوردوارہ ساہیوالی صاحب پھووا گورو صاحب دی بھوئے آؤن دی یاد وچ ہے۔ ایہہ کیتھل دے سکھ راجے نے بنایا سی۔ سنت جیون سنگھ نے 1950 وچ گوردوارہ صاحب نوں پور سنگار دتا۔

برہمن واڈ پڑھ کر کریا کرنی کرم کرائے .. بن بوجھے کچھ سوچھے ناہی منمکھ وچھڑ دکھ پائے .. ۲ سید ملے سے سوچا چاری ساچی درگہ مانے .. اندن نامرتن لو لاگے جگ جگ ساچ سمانے .. ۳ سگلے کرم دھرم سچ سنجم جپ تپ تیرتھ سبب وسے .. نانک سنگور ملے ملایا دوکھ پراچھت کال نسیے .. ۱۶ ۴

خیر گورو صاحب اتھے کجھ دن ٹک گئے۔ براہمنان نوں سمجھایا کہ اک ڈھڈ کارن لوکاں نوں اناں مورکھ ناں بناؤ۔ تسی کون بندے ہو کرتے دے کم وچ شریکی کرن والے؟ حکم دے تحت جی پیدا ہندا حکم تحت روانہ ہو جاندا ہے۔ تسی رب دے وچولے کس طرحاں بن گئے۔

جے موباکا گھڑ مہے گھڑ موہ پتری دیئے .. اگے وسٹ سنجانیئے پتری چور کرے .. وڈھیئہ ہتھ دلال کے مسپھی ایہہ کرے .. نانک اگے سو ملے چ کھٹے کھالے دیئے ..

لوکاں نوں سمجھایا کہ اوئے بھولیو مر چکے جی نوں تھاڈا دتا کجھ نہی پہنچدا۔ ایہہ صرف براہمنان داروزگار ہے۔ اگے جی نوں صرف اوہ کجھ حاصل ہندا ہے جو اس نے اپنے کھڈ دے جیون وچ چنگا ماڑا کیتا ہندا ہے۔ صرف بندے دے کیتے ماڑے چنگے کرم ہی اگے آؤدے بن۔ رب کول شپھارش نہی چلدی۔

اتھے پھر گورو صاحب نوں اک ہور بھرمجال دا پتہ لگا جس وچ بھولے شر دھالواں نوں پھسایا جاندا سی۔

مشکل ہے پنجاب وچ گورو صاحب داروٹ (راہ) پچھاننا۔ اتھاس وچ کوئی 500 ستھاناں دے ناواں دا ذکر ہے جتھے گورو صاحب گئے۔ پوری پنجاب وچ تقریباً 50 اجیے ستھانے۔ اناں وچوں بہتی تھانسی تاں گوردواریاں دے روپ وچ یادگاراں موجودے۔ اساناں اناں تھانواں نوں نقشے تے دتاے پھر سنبھو روٹ کڈھن دی کوشش کیتی پر جتھوں تک پنجاب دا سبندھ ہے اس علاقے وچ روٹ نردھارت کرناں کافی مشکل لگ رہا ہے (اسمبھو نہی)۔ لگدا ہے گورو صاحب نے پورا پنجاب ہی (پاکستان پنجاب سمیت) گاپا سی۔

اس کرکے جدوں پنجاب وچلے گورو صاحب دے روٹاں دا سبندھ ہے اسپیں سمجھدے ہاں اس بابت مقامی پدھرتے جا کے کھوج کرن دی ضرورت ہے کہ صاحب کدھروں آئے تے کدھر نوں گئے سن۔ ماتر جانکاری دے اسپیں نقشہ دے رہے ہاں جتھے جتھے گورو صاحب دا جانا لکھیا ملدا ہے اتھے لال آئے نیلے نشان لگا دتے تاں کہ پائھک نوں اندازہ ہو جائے۔

کھڑے علاقے وچ کئے ستھان گورو صاحب نال سبندھ رکھدے ہن اوہ اس پرکار بن:-

پاکستانی پنجاب، کشمیر، پھرٹیئر -90، سندھ -13، پوری پنجاب -50، جموں کشمیر -26، ہریانہ -12، ہماچل پردیس -14، اتراکھنڈ -7، یو۔پی -15، کل نشان لگائے 403 جماعہ عرب دیس۔

سو بھائی پھیرو توں کھڑے رستے گورو صاحب دلی پہنچے کجھ نسچے نال نہی کبھا جا سکدا۔

جتھوں تک کرکھیتر جان دا سبندھ ہے، اسپیں سمجھدے ہاں گورو صاحب سورج گرہن موقعے اتھے دو واری گئے سن: پہلاں 1507 وچ تے دوبارہ 1518 ای نوں ۔

کیونکہ براہمنان نوں پنڈ بھرکے وی صبر ناں آؤدا۔ مطلب لوکاں نوں بدھو بناؤن واسطے اک ہور پاکھنڈ وی رچیا ہویا سی۔ وڈا سارا اک چکر، سمجھ لؤ رتھ دے پھیئے برابر دا تامبے دا بنا کے اتے سونے دا پانی پھیرکے سرور وچ سٹیا ہویا سی۔ ایہہ دھمایا ہویا سی کہ اک شر دھاوان بیبی ایتھے جدوں نہاؤن آئی تاں اوہدی کتّ دی والی اتھے ڈگ پئی۔ اس تھان دی روحانی طاقت نال اوہ والی بن رتھ دے پھیئے برابر وڈی ہو گئی ہے۔ پھر چنندے لوکاں کولو موٹی مایہ لے کہ اس پھیئے دے درشن کرایا کردے سن۔

گورو صاحب نے براہمن نوں احساس دویا کہ توں کنا بھار بن تک اپنے سرتے چکی جاں رہا ہے۔ پیسے خاطر توں ہزاراں لوکاں نوں مورکھ بناپا ہے۔ توں کی سمجھدا ہیں کہ تیری موت نہی آؤنی؟ اتھے گورو صاحب نے پھر لوکاں نوں ستنام واہگورو دے شبد نال جوڑیا۔ پنڈتات نوں کہیا کہ جھوٹ بولن توں بچو۔ نالے پنڈتات نوں لنگر آدی لاؤن واسطے پریرت کیتا۔ اتھوں دے کجھ براہمن پرواراں پھر سکھی دھارن کیتی۔

اندھلے بھاڑ اٹھایا ڈوگر واٹ بہت۔ اکھی لوڑی نہ لہا ہؤ چڑ لنگھا کتّ۔ ۵ چاکریا چنگیاٹیا اور سیانپ کتّ۔ نانک نام سماں توں بدھا چھٹہ جتّ۔

---◆---

چور دا ادھار-کراہ

پھوے توں ۱۱ کلو میٹر پہلاں پنڈ کراہ آیا سی۔ کہیا جاندا ہے کہ اس پنڈ وچ اک براہمن سی جس نوں اپنے گیان دا بہت غرور سی۔ گورو صاحب نے اوہدا ہنکار توڑیا۔ ساڈا اندازہ ہے نانوں پنڈت اتھو دا ہی ہویا ہے جس نے علاقے وچ گلّ دھما رکھی سی کہ بھوکھت پران وچ جو نانک کلکی اوتار دسیا گیا ہے اوہ میں ہی ہاں۔ گورو صاحب نے اس تے وی دیا کرکے اوہنوں اوہدا سچ دکھا دتا۔ اتھے ہی کالو ناں دے چور/ڈاکو نوں اسادھ روگ توں مکت کرکے سکھی بخشی سی۔ گورو صاحب دے دسے مارگ انوسار کالونے لوک ہتّ لئی اک باؤلی پٹواٹی۔ اتھے اک املی دارکھ دسم گورو دے آمد دی یاد دواؤدا ہے۔

---◆---

"پانڈے تو جانے ہی ناہی کتھے ماسُ اپنا۔"

لؤ جی بابا پہنچ گیا کلشیتری

کروکشیتری جاں کلکھیتری ہندواں دا پرمکھ تیرتھ اسنتھان ہے۔ کہیا جاندا ہے کہ اتھے ہی بھگوان کرشن نے ارجن نوں گیتا دا ایدیش دتا سی۔ سورج گرہن تے اتھے بہت وڈا میلہ لگدا ہے۔

کلکھیتری گورو صاحب دو واری آئے سن۔ پہلاں ۲ جنوری ۱۵۰۸ اتے دوسری واری ۲ دسمبر ۱۵۱۸ نوں۔

پرمپرا کہہ لؤ کہ اتھے وڈا میلہ سورج گرہن موقعے ہی لگدا ہے۔ ہندو منٹھاس وچ مانتا ہے کہ سورج گرہن اودوں لگدا ہے جدوں راہو گرہ سورج نوں نگل جاندا۔ ایہہ اس ککر کے ہندا ہے کہ راہو دیوتیاں دا امرت چرا کے پی جاندا ہے تے دیوتیاں نوں جدوں پتہ لگدا تاں اوہ غصے وچ آکے راہو دا سر لاه دندے ہن۔ دھڑ توں وکھ ہویا سر، پھر ادھر ادھر بھٹکدا ہے تے سورج نوں ہی نگل جاندا ہے۔ گرہن موقعے جیوں دا پر کارج بند کر دتا جاندا ہے۔ کھانا پینا پکاؤنا آدی۔ پھر پنڈت اپنے مندر پوری طرحاں بند کر دندے ہن تے باہر بہہ کے اچی مندر پڑھدے ہن تاں کہ سورج آزاد ہو جاوے۔ جویں گرہن ہٹدا جاں ٹلّ جاندا ہے تاں براہمن جت دا جیکارا گجاؤندے ہن تے جھتّ مندر دے دروازے کھولھ دتا جاندا ہے۔ ٹلّ، گھنٹیاں وجنیاں

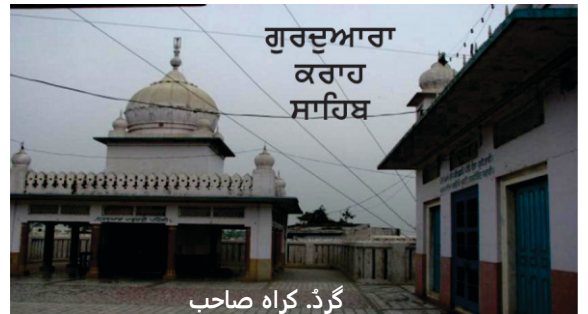
آنرلوچن سنگھ نے پستک گورو نانک دیو جی وچ کجھ اس طرحاں لکھیا ہے: گیانی گیان سنگھ نے تواریخ خالصہ دے صفحہ 26 تے آہ کجھ لکھیا ہے: "گورو نانک جی دا ستگورو اوتار ہوناں بیاس جی نے بھوکھت پران وچ لکھیا ہے؛ دیکھو ادھیئے 28، سلوک 33 توں آگے برہما اتے سوامی کارتک دے سمداد وچ۔ ایہہ کتھا لکھی ہے: جد کلجگ دے سمیں ملیچھاں داراج ہوکے پرجا پیڑت ہوویگی تدوں لوکاں دی رکھیا تے ملیچھاں دا ناس کرن واسطے پچھم دیس بیدی بنس وچ نانک نام راج رکھی برہم گیانی ستگورو دس روپ دھاریگا۔ اتان دی سمپردائے دے سنگھ کجھ چراج کرکے راج کھیا بہنگے۔ اپرنت پھر اتان دا راج ہووے گا جو 350 سال چلیگا۔"

آنرلوچن دی توں سرساتے پھر کلشیتری بہتے اجوکے لکھاریاں نے جنم ساکھیاں توں اشارہ پا کے لکھیا ہے کہ گورو صاحب سرسے توں ہی پہووا/کرکھیتری آئے۔ ایہہ گل سانوں جچی نہی۔

گیانی-140 نے لکھیا ہے کہ گورو صاحب 14 ہاڑ سی۔ 1567 ب۔ (مطابق 1510 ای۔) نوں سرسے جارے، 4 مہینے 11 دن اوتھے رہے۔ اکھے ایہہ بات اوتھوں دے بھٹاں دی وحی وچ ہے۔ ایہہ تاریخ انج وی جگن ناتھ پوری دے دستاویز کرکے ردّ ہو جاندی ہے۔ نقشے دے حساب سرسا واپسی ویلے دی پٹی (ٹریک) تے پیندا نظر آؤدا ہے۔

انج وی ننکانہ صاحب توں دلی نوں جانڈیاں سرسا چوکھا بٹواں پین جاندا ہے۔

سو سرسا جانا اسیں دوجی اداسی وچ لیا ہے۔

گردُ کراہ صاحب

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸਿੱਖ ਵੱਟੀ ਕੁਲਸੇਤਰ

ਸ਼روع ਹੋ ਜਾਨਦਿਆਂ ਹਨ۔ ਤيرتھتے خوشی دا ماحول بن جانا ہے۔ ايہہ مانتا بنائی ہوئی ہے کہ گرہن موقعے دان دتا بہت ودھدا پھلدا ہے۔

گرہن لگن بابت ہندو جنتا وچ اودوں ہاباکار مچ جاندی سی۔ کہ فلانے دن گرہن لگن جا رہا ہے۔ ايہہ گھٹنا انی مہتوپورن منی جاندی سی کہ باہرنے وی اپنی جیونی وچ گرہن لگن دا ذکر کیتا ہے۔ جدوں گورو صاحب نوں پتہ لگا کہ بڑا وڈا گرہن لگن جا رہا ہے تے لوکی دھڑا دھڑا کلشیتر پہنچ رہے ہن تاں گورو صاحب وی سنگ نال ہوترے۔ اتشاہتے ڈر اتشاہ سی کیونکہ مصلن سورج دی آزادی دا سی۔ ”جے کتے سورج آزاد ناں ہو پایا تاں دنیا ختم ہو جاوے گی۔ سو ہم ہما کے پہنچو۔“

فرمان گرہانی ہے: ”منے پت سیو پرگٹ جائے۔“ جاں ”پردھان پرکھ پرگٹ سبھ لوی۔“ گورو نانک نے وی اپنا ڈیرہ جما دتا مکھ تیرتھتے توں تھوڑاں وتھتے۔ کیونکہ اوہ کجھ کردے ہی اجیہا سی کہ جھٹ پرگٹ ہو جانداے سن۔ ہن تک انج وی اونان دی چرچہ تھان تھان ہو چکی سی کہ صوبہ پنجاب دا اک وزیر سادھ بن گیا ہے تے بہت کوتک کردا ہے۔ گورو صاحب دی چرچہ سنکے اک بہاری راج کمار وی گورو صاحب کول آ گیا۔ تد گورو صاحب نے گرہن نوں اک قدرتی ورتارا دسیا اتے کوے براہمن لوکاں نوں اس بابت گمراہ کر رہے ہن۔ سو تھوڑی جہی گل بات اپرنت ہی اوہ صاحب دا مرید بن گیا۔

اگلے دن سورج گرہن سی۔ راج کمار اپنی موج انوسار سویرے شکار تے نکلیا تے اک ہرن مار لیا۔ آکے گورو صاحب دے چرناں تے بھیٹ کر دتا۔ گورو صاحب دے حکم انوسار پھر اک وڈے مٹ وچ ماس رنناں رکھ دتا۔ جوہن دھواں نکلیا اتھھے تاں ہاباکار مچ گئی کہ ویکھو اک سادھ نے سورج گرہن موقعے اگ بال دتی ہے۔ ”جی انرتھ ہو گیا۔ انرتھ ہو گیا۔ پاپ ہو گیا۔“

گورو صاحب دی ورو دھتا کرن جھڑا وی جائے انان دی دلیل اگے جھک جائے۔ پھر گل مکھی پانڈے تک پہنچ گئی۔ اوہ اپنے نال بندے لے کے گورو صاحب دے ڈیرے پہنچ گیا۔ نمرتا دی مورت گورو صاحب نے اس

نوں اجیہے جواب دتے کہ براہمن نرؤتر ہو گیا۔ اتھے سورج گرہن جھے قدرتی ورتارے نوں اونی دنی سمجھاؤنا تاں مشکل سی پر گورو صاحب نے دوسری گل بہاؤ گرہن ویلے دی مریادا دا مخول اڈا دتا تے ثابت کر دتا کہ جو گرہن موقعے جو کجھ وی پجاری کر رہے ہن نرا غلط ہی نہیں ایہہ بھولے بھالے لوکاں نوں گمراہ کر رہے ہن۔

کھسکسمتی نال اتھے صاحب نے جو گل بات کیتی اوہ گرہانی وچ درج ہے۔ براہمنان نوں سمجھایا کہ کوئی مورکھ بندہ ہی اس گل تے بحث کریگا کہ ماس کھانا چاہیدا ہے کہ نہیں؟ صاحب نے سمجھایا کہ وناسپتی وچ وی جیون ہے۔ ايہہ گل آج سائنس نے وی ثابت کر دتی ہے کہ رکھتے جانور دے سکیل (کوشکا) وچ کوئی بہتا فرق نہیں ہندا۔ گورو صاحب نے پانی نوں جیون دا ادھار دسیا تے جیوت چیزاں پانی پیدیاں ہن۔ ملار راگ وچ پنہ 1789 اتے سبھانمان اس شبد وچ پنڈت نوں اس طرحاں کجھ نرؤتر کیتا تے کیتا کہ تسی کھندے ہو کہ جھڑا ماس کھائیگا اوہ نرکان نوں جائیگا۔ پر نال ہی تسی اونان لوکاں کولو دان لے لیندے ہو جھڑے ماس کھاندے ہن۔ سو ايہہ کتھوں دا نیاں کہ تھادے دین والا تاں نرک جائیگا پر لین والا سورگاں وچ۔

سلوک 1 م پہلاں ماسے نمیا ماسے اندر واس۔ جیو پائی ماس موی ملیا بڈ چم تے ماس۔ ماسے باہر کڈھیا ماما ماس گراس۔ مے ماسے کا جیہہ ماسے کی ماسے اندر ساس۔ وڈا ہوا ویاپیا گھلے آیا ماس۔ ماسے ہی ماس اوچے ماسے سبھو ساک۔ سنگور ملیئے حکم بجھیئے تاں کو آوے راس۔ آپ چھٹے نہ چھوٹیئی نانک بچن بناس۔ 1 م ماس ماس کر مورکھ جھگڑے گیان دھیان نہی جانے۔ کوں ماس کوں ساگ کھاوے قصو مہ پاپ سمانے۔ گینڈا مار ہوم جگ کیئے دیوتیا کی بانے۔ ماس چھوڈ بیس نک پکڑہ راتی مانس کھانے۔ پھڑ کر لوکاں نو دکھلاوہ گیان دھیان نہی سوچھے۔ نانک اندھے سیو کیا کہئے کہے ن کہیا بوجھے۔ اندھا سوئی ج اندھ کماوے تس ردے س لوچن ناہی۔ مات پتا کی رکت نپنے مچھی ماس ن کھانہی۔ استری پرکھے جاں نیس میلہ اتھے مندھ کماہی۔ ماسے نمے ماسے جمے ہم ماسے کے بہانڈے۔ گیان دھیان کچھ سوچھے ناہی چنڑ کھاوے پانڈے۔ باہر کا ماس مندا سوامی گھر کا ماس چنگیرا۔ جی جنت سبھ ماسے ہوئے جیئ لٹیا واسیرا۔ ابھکھ بھکھ تچ چھوڈہ اندھ گورو جن کیرا۔ ماسے نمے ماسے جمے ہم ماسے کے بہانڈے۔ گیان دھیان کچھ سوچھے ناہی چنڑ کھاوے پانڈے۔ ماس پرانی ماس کتیب ہوی چہ جگ ماس کمانا۔ جچ کاج ویاہ سہاوے اتھے ماس سمانا۔ استری پرکھ نہجہ ماسے پاتساہ سلطاناں۔ جے اوئے دسہہ نرک جانداے تاں ان کا دان ن لینا۔

سمرتھ کنت کیاہ۔۔ ساچے صاحب سبھ
گن اوگن سبھ اساہ۔۔ ا کرتا سبھ کو
تیرے جور۔۔ ایکو سبڈ بیچارے جا تو تا کیا
ہور۔۔ ا رہاؤ۔۔ جائ پچھہ سوہاگنی تسی
راویا کنی گن ۷۰۔۔ سہچ سنتوکھ
سیگاریا مٹھا بولنی۔۔ پڑ ریسالو تا ملے جا
گر کا سبڈ سنی۔۔ ۲

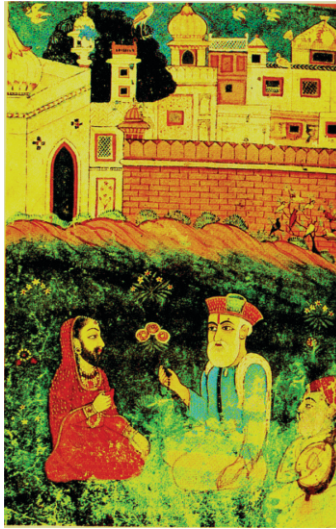
ٹٹیری نے اس ویلے زنانہ بھیکھ بنایا ہویا
سی۔ سرتے چنی، ہتھاں تے مہندی، چوڑیاں،
بلاں تے سرخی۔

بابے نے کہا ٹٹیری آہ بھیکھ کیو بنائیاں
ای؟ اگو ٹٹیری کہندا، "کی کریئے جی، پتی
نہی مل رہا مینوں۔ اوہدے وچھوڑے وچ
ایہہ سبھ کجھ۔"

صاحب نے کہا "ناں بھائی ناں۔ ایہہ تاں
پاکھنڈ بو جاندا ہے ایہہ تاں وکھاوا ہے۔
محبت تاں دلوں ہندی ہے۔ بھیکھ کیتیاں
اوه نہی ریجھدا۔ کی بچہ اپنی ماں نال
پیار موقعے کوئی بھیکھ بناؤدا ہے؟ نہی ٹٹیری
تساں تاں سگو اپنے پیارے نوں ناراض کیتا ہویا ہے۔
اس نے تھانوں مرد بنایا سی تساں اوہدا حکم عدول
دتا ہے۔"

گورو صاحب نے مردانے نوں سچیت کیتا، مردانے چھیڑ
دے تار بانی آرہی ہے:-

آسا گھڑ ۵ محلہ ۱ ستگور پرساد۔۔ بھیتر پنج گپت
من واسے۔۔ تھر ن رہہہ جیسے بھوہ اداسے۔۔ ۱ من
میرا دیال سیتی تھر ن رہے۔۔ لوہی کپٹی پاپی

(کہیے) بی: ۴۰ پیننگ زانی بنیا پیر ٹٹیری۔ پیران فقیران دا زانی بن دا
پاکھنڈ اچ وی بادستور جاری ہے۔ آہ ویکھو پاکستان دے اک پیر دا حال۔

پاکھنڈی مایہ ادھک لگے۔۔ ا رہاؤ۔۔ پھول مالا گل
پہروگی بارو۔۔ ملیگا پریتم تب کروگی سیگارو۔۔ ۲
پنچ سسخی ہم ایکو بھتارو۔۔ پیڈ لگی ہے جیڑا
چالنہارو۔۔ ۳ پنچ سخی مل ردن کریہا۔۔ ساہو پچوتا
پرنوت ناک لیکھا دیہا۔۔ ۴ ۱ ۳۴

ٹٹیری نوں سمجھایا بھئی نرنکار دے راہ چلدیاں آپاں
کاہلی نہی سکدے۔ صبر سنتوکھ ہی اوہدے پنڈھ
دا گہنہ ہے۔ جے کھدا نوں پاؤن دی کاہل وچ آپاں
کاہل کراں گے تاں بھیکھی بن جاوانگے۔ کھدا دی
محبت تھادے ہردے وچ ہووے۔ لوک وکھاوا ناں

پراتن- ۵۳ نے اس ساکھی دا پانیبت واپرنا لکھیا ہے۔ کھزان
سنکھ آتے ہور لکھاریاں وی پھر اوہو دے دتا۔ اصل ساکھی
کرنال وچ واپری سی۔ اس دا سبھ توں وڈا ثبوت کرنال وکھے
موجود گورو صاحب دا منجی صاحب آتے ستھانک روایت ہے۔
شیخ طاہر جان ٹٹیری پیر در اصل بو علی دی درگاہ دے پیران
وچوں سی جو کرنال وچ رہے کے اسلام دا پرچار کردا سی۔ روایت وچ
ایہہ وی آؤدا ہے کہ اوہ لوکاں نوں بھرماؤن لئی چمتکار وی کردا
سی۔

پانیبت دا شیخ شہرہو دین عرف بو علی گورو صاحب توں بہت
پہلاں ہویا ہے۔ (یوٹیوب دے ویڈیو مطابق اوہدا دا جنم ۱۲۰۹ء
ازربائجان، ایران دا ہے، دہانت ۳۰ء، ۱۳۳۲ء سمت بھاؤ ۱۲۷۵ء)۔
ایہناں دا مقبرہ بادشاہ جہانگیر دے اک جرنیل نے بنوایا سی۔ ایہہ
وی کہا جاندا ہے کہ بو علی در اصل کرنال دی ہی پیدائش سی۔
جس نے لما سماں پانی وچ کھلوکے بھگتی کیتی جس کارن اوہدا
سریر بو ماردا سی۔

سانوں وی شک ہے کہ جہڑا اوہنوں اجر بائجان نال جوڑیا جاندا ہے
اوه گورو صاحب دی بغداد پھیری دے رل گڈ ہون کارن ہے۔
کیونکہ گورو صاحب بغداد وچ شہرہو دین نوں ہی ملدے ہن۔
اتھے وی پیر دا ناں سر پھدین ہی ہے۔

اس وچ کوئی حیرانی نہی کہ جنم ساکھی نے گورو صاحب دا میل
سدھا بو علی نال وکھایا ہے۔ این ایسے طرحاں جدوں گورو
صاحب سدھ جوگیاں نوں ملدے تان جنم ساکھی مٹھاں جاں
سمپردا دے مکھی نال میل وکھاؤدیاں ہن بھاوے اس نوں گرزے

سیکڑے سال ہو گئے ہون۔ قدرتی ہے جنی کو جنم ساکھی دے کرتا
نے گل سنی بندی ہے، اپنے گیان مطابق اس لکھ دتی۔ جوہن کتے
گورکھ ناتھ نال گورو صاحب دا میل دکھایا ہے۔ حالانکہ گورکھ
ناتھ گورو صاحب توں کئی صدیاں پہلاں ہویا ہے۔ چاہے ناں غلط
ہی ہن پر جنم ساکھی دے لکھاریاں نے جنی گھٹنا دا پتہ سی لکھ
کے وڈی سیوا کیتی ہے۔ سو شیخ سرف عرف بو علی گورو
صاحب توں پہلاں ہو گزریا ہے۔ آتے ایہہ ساکھی کرنال واپری سی۔
شیخ ٹٹیری کرنال رہندا سی پر انوائی بو علی دی درگاہ دا ہی سی۔
کرنال دی منجی صاحب وکھے پھر اٹھوے گورو برکشن صاحب
دے اُون دی وی روایت ہے۔

کرنال توں گورو صاحب پھر پانیبت آئے تے سمبھاونا ہے کہ اوہ بو
علی دی درگاہ تے وی پدھارے۔ پانیبت دا گرو دوارہ موجودہ دور
وچ ہی کسے
نے جی ٹی روڈ
تے بنایا ہے آتے
گورو صاحب
دی آمد نال
جوڑ دتا ہے۔

بو علی دا مقبرہ - پانیبت

مدینہ مسجد
ریلوے روڈ،
ننکانہ
صاحب

گرو دوارہ منجی صاحب پاتشاہی پہلی، بنومان گلی، محلہ کھتریان، کرنال۔ مندرتے مسیت اس فوٹو نوں دھیان نال ویکھیا جاوے۔ اتھاسک گرو دوارے دے نال تھوڑی جہی تھان 'ج' ۴-۵ منزلان اچا مندر بنا دتا ہے۔ این گیٹ اگے بجلي دا پول گڈھ دتا۔ گرو دوارہ صاحب نال ایرکھا صاف نظر آ رہی ہے۔

اس ورتارے نوں سمجھن لئی اینجی مٹور۔ چومتے دتا لیکھ 'کھتری جنان سکھی ساجی اتے تباگی' پڑیا جاوے۔ کہن توں مطلب گورو صاحبان جہناں بندوان لئی آپا واردے رہے اچ اوہ بھارت دے آزاد ہونے کی رویہ رکھدے۔ مغل اتے سکھ حکومت ہون ویلے سکھی دی پالنا کرن والے بہتے کھتری اچ موہ پھیر گئے اتے واپس جا بندو دھرم دی کلڑا اپنا لئی ہے۔ انان حالات وچ ضروری ہے سکھ ہور وی نمرتا وچ آجان۔

سکھی تان ہے ہی نمایین دا ناں۔ سانوں ایہہ کہن وچ فخر محسوس ہندا ہے کہ ہر مندر صاحب امرتسر دے لاگے شنی مندر کمیٹی نوں شرومنی گرو دوارہ کمیٹی نے اپنی تھان دے کے مندر بناؤنا منیا۔ ساڈے گورو دا حکم ہے برائی دے سامنے اپنا چنگائی دا گن برقرار رکھنا ہے: ہر جن رام نام گن گاوے۔۔۔ جے کوئی نند کرے ہر جن کی اپنا گن ن گواوے۔۔۔ (انگ ۱۷۹ سگگس) این ایہو حالات اسان ننکانہ صاحب ویکھنے۔ اوتھے وی جنم استھان دے مکھ گیٹ دے لاگے مسیت بنا کے ۶ منجلی مینار بنا دتی گئی ہے۔

ہووے۔

باغ توں علاوہ گورو صاحب شہر وچ صرافہ بازار وچ جتھے براجے سن اوتھے اوہناں دی پھیری دی یاد وچ منجی صاحب (تھڑا) اساریا گیا۔ پھر ۱۷۰۹/۱۰ وچ جدوں بندہ سنگھ بہادر نے کرنال فتح کیتا تان اتھے وی گرو دوارہ منجی صاحب پہلی پاتشاہی بنیا۔

لگدا ہے ایہہ کسے گرسکھنے کجھ ہی سماں پہلاں بنایا ہووے گا کیونکہ گرو دوارہ شرومنی کمیٹی تحت اودے گرو دواریا دی لسٹ وچ نہیں ملیا۔ جون ۲۰۱۷ وچ ایہہ گرو دوارہ خیراں وچ وی سی جدوں اس دی عمارت ڈھگن نال ۵ بندے مارے گئے سن۔

ٹٹیری کول کجھ سماں رہ کے گورو صاحب اگے دلی نوں روانہ ہو گئے۔ ساکھیاں 'ج' اودا ہے کہ ٹٹیری نے اخیر 'ج' گورو صاحب دے پیر جمے۔

---◆---

دلی 'ج' مویا ہاتھی جوا دتا باہے ن

جدوں دلی گورو صاحب پہنچے تان لال قلعے توں کوئی ۵ کلومیٹر پہلاں ہی جمنا دریا دے کنڈھے تے اک ٹلے تے اک پتلے دبلے ابدلے نال دے فقیر دا ٹکانا سی۔ ایہہ کرنی والا فقیر خدا دی یاد وچ انان دیوانہ سی کہ لوکاں اوہدا ناں مجنوں رکھیا ہویا سی۔ مجنوں دی جدوں موج اودی تان اپنی چھوٹی جہی کشتی تے لوکاں نوں دریا پار کرا دندا سی۔ اس ٹکانے تے ہور فقیر وی رہندے سن۔ لاگے ہی مہاوتان دی بستی سی جہڑے بادشاہ دے ہاتھیاں سی سنبھال کردے سن۔ یاد رہے لودھیاں کول ۱۰۰ توں ودھ ہاتھی سن۔

مہاوتان دا سردار کوئی پنجابی بندہ سی تے پیراں فقیراں دا بڑا سیوادر سی۔ اک دن، جنی دنی گورو صاحب اوتھے سن اودوں ہی مہاوتان وچ چیک چھاڑا پے گیا۔ سبھ لوک اکٹھے ہو کے مہاوتان دے

ڈیرے گئے کسی ویکھدے ہن کہ مہاوتان دا اک ہاتھی مر گیا ہے۔ مجنوں نے مہاوتان نوں سمجھاؤن دی کوشش کیتی کہ اتھے ہر کوئی ناشوان ہے، مہمان ہے ہر کسے نے جانا ہے۔ پر اوہ کتھے منن۔ کارن ایہہ سی کہ ایہہ اوہ سوچھ وان تے سیل ہاتھی جس تے بادشاہ آپ سواری کردا سی۔ گورو صاحب نے مہاوتان نوں کہیا کہ ہاتھی بادشاہ دا مریا ہے تسی کیو اینوے رونا دھونا پایا ہویا ہے۔ مہاوتان نے دسیا کہ اس ہاتھی کارن ہی انان دے پروار دی روزی روٹی چلدی ہے۔ جے ایہہ چلا جاندا ہے تان کسے دوسرے مہاوت دا ہاتھی بادشاہ دی پسند بنیگا تے اسیں پھاڈی رہ جاوانگے تے پروار نوں بچھے پرتنا پویگا۔

مہاوت فقیراں دی سنگت کردا ہندا سی۔ انوں پتہ سی کہ موج ائی تے فقیر چمتکار کر ہی دندے سن۔ اوہ کھڑے پے گیا کہ بابا جی تسی ہی کرپا کرو تے میرے ہاتھی نوں بچا دیو۔ گورو صاحب دے سمجھاؤن دے باوجود اوہ اپنے بچیاں والی ضد تے اڑے رہے۔ اخیر دیا دے گھر آگورو صاحب نے مردانے نوں کہیا کہ مردانہ جاں سستنام واہگورو کہہ کے ہاتھی تے پانی دا گھڑا پا دے۔ پانی پاؤن دی دیر سی کہ ہاتھی نے ہلنا جلنا شروع کر دتا۔ آخرتے اٹھ کھڑا ہویا۔

ایہہ خبر اوسے دن بادشاہ دے کناں تک پہنچ گئی۔ اگلے دن بادشاہ آپ ہاتھی تے سوار ہو کے نال پورے شاہی ٹھاٹھ ہاتھ نال 'ٹلے' تے پہنچ گیا۔ نال ہی اوہدے شاہی قاضی تے حضرت نجم مؤدین اؤلیئے دا سجدائشیں پیر حسن بودلا آوی حاضر ہو گیا۔ یاد رہے صوفی پیراں نال گورو صاحب دے سبندھ بہت گورے سن۔

پر اس موقع
کجھ ہور کٹڑ

۱۰۳۔ کی پیر حسن بودلا گورو
صاحب دے سمکالی سی؟ تصدیق ہونا
باقی ہے۔

ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨਾਨਕ ਪਿਆ

وگار وی لیندا سی۔

دوسرے پاسے ایہو بادشاہ غریب گربیاں سادھو فقیراں بھکھاریاں لئی لاپوری گیٹ دے لاگے لنگر لاؤدا سی۔ گورو صاحب جتھے ٹھہرے ہوئے سن اوتھوں ایہہ دروازہ نیڑے ہی سی۔ (پنڈت تارہ سنگھ نروتم نے لکھیا ہے کہ لاپوری دروازے لاگے کوئی تھڑا بے جتھے صاحب براجے سن۔) گورو صاحب نوں وی فقیراں نے کیا کہ چلو بادشاہ کولو خیرات لے آئیے۔ اس ویلے گورو صاحب نے بادشاہ دی اس نیت دی رچ کے کھنڈنا کیتی کہ اک پاسے ایہہ انسانیت تے ظلم کردا ہے تے دوسرے پاسے دانی پنی ہون دا ڈھونگ رچاؤدا ہے۔ باہنے کیا کہ اجیہے پن کرن دا کوئی فائدہ نہی جتا چر بندہ اپنے پاپ توں طوبی ناس کرے۔ گورو صاحب نے کیا کہ ایہو جہے کم تان کوئی اکلوا انہا ہی کریگا۔ صاحب نے اوتھے پھر سبد بولیا:

۱۔ اندھی کمی اندھ من من اندھے تے اندھ .. چکڑ لائی کیا تھیئے جاں تے پتھر بندھ .. بندھ تتا بیڑی نہی نہ تلہا نہ ہاتھ .. نانک سچے نام ون کیتے ڈبے ساتھ .. ۱ م ۳ لکھ من سوٹنا لکھ من رپا لکھ صاحب ساہ .. لکھ لسکر لکھ واجے نیزے لکھی گھوڑی پاتساہ .. جتھے سائز لنگھنا اگن پانی اسگاہ .. کندھی دس ن اوئی دھاپی پوے کہاہ .. نانک اوتھے جانیئے ساہ کیئی پاتساہ ..

گرسکھاں واسطے وی سبق ہے کہ پاپ دی کمائی نال تسی لنگر لاؤگے تان پاپ ودھیگا۔ ہاں پاپ توں طوبی کر کے گورو دے در آؤگے، نام دے لڑ لگوگے تان بخشے جاؤگے۔

اتھے بادشاہ نوں سمجھاؤن واسطے گورو صاحب نے کی کوتک کیتا اتھاس وچ سامبھیا نہی گیا۔ پر اپنا پتہ لگدا ہے کہ بادشاہ لاجواب ہو گیا سی۔ گورو صاحب دے کوتک کر کے پورے سلطانی دربار نوں

نموشی دا ساہمنہ کرناں پیا سی۔

قاضیاں نے دہائی دے دتی کہ ایہہ درویش (گورو نانک) کوئی نجومی ہے بھاؤ جادو ٹونا جاندا ہے۔ حکمران گورو صاحب توں بھے بھیت وی ہو گئے سن۔ قاضیاں دے صلاح نال پھر بادشاہ سکندر ابارایملودھیب ابراہیم نے فرمان جاری کر دتا کہ نانک ناں دا فقیر دلی دے علاقے توں باہر ہو جائے۔*

ادوں تک گورو صاحب دی چرچہ چپھیرے چھڑ چکی سی۔ دلی وچ وڈی گنتی وچ پنجابی سداگراں، وپاریاں (کھتری، اروڑے، بنیئے) دی رہندی سی۔ خود بادشاہ وی پنجابی ہندو مان دے پیٹ توں پیدا ہویا سی جس کر کے پنجابی سبھیچار توں چنگی طرحاں واقف سی۔

ایہو کارن ہے گورو صاحب دوبارہ دلی نہی سن آئے۔

---◆---

دیالپر دا نانک سروور

دلی توں ۵۰ ک۔ می۔ دکھن بھاؤ بلیگڑھ توں ۸ ک۔ می۔ تے پنڈ دیالپر وکھے پہنچ گورو نانک پاتشاہ نے کوئی الوکک ہی کوتک کیتا سی۔ جس کر کے بعد وچ چھبویے پاتشاہ گورو ہرگوبند صاحب وی اتھے پدھارے۔

گورو نانک دی یاد وچ اتھے سروور بنیا ہویا ہے جس نوں نانک سروور کہندے پن۔ غیر پنجابی سکھاں دی اس استھان تے کیسے ویلے ڈونگھی شردھا ہندی سی۔ علاقے دا پانی کھارا ہون کر کے چھبویے پاتشاہ اگے لوکاں نے بیٹنی کیتی کہ پانی دی اتھے بہت تنگی ہے۔ گورو صاحب نے پھر اک تھاں

ਸਰੋਵਰ ਦਿਆਲਪੁਰ

سروور دیالپر

تیر ماریاتے لوکاں نوں حکم کیتا کہ تیر والی تھاں کھوہ پٹوگے تان جل مٹھا نکلیگا۔ اوتھے ۱۹۳۰ ای تگ تان کھوہ موجود سی۔

ساڈے اندازے انوسار گورو صاحب نانکمتا، درپر، مراد آباد گڑھ مکتیشور ہندے ہوئے اتھے آئے سن۔

—▲—

سائیکل پاتری۔ ۱۰۰ (دیالپر وکھے گورو صاحب دی یادگار ہونا ایہہ ثابت کردا ہے کہ صاحب آگرہ منہرا نوں اس رستے تھانی لنگھے ہونگے۔